

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG

september 2019 - jaargang 45 - nr 3

Hak-al

- *De teunisbloempijlstaart*
- *De bruine korenbout*
- *De dwergarend*
- *Een nieuwe rubriek*

In dit nummer

- 2 Het Oordeel: Tuinchallenge
- 4 Van het bestuur: Vogelwachtjaar
- 5 Bruine korenbout
voor het eerst gezien in de Regulieren
- 6 Ontwikkelingen in de stadsvogelbevolking van Culemborg
- 12 Waar komt die naam vandaan?
Teun
- 14 Aha, op die manier!
Nieuwe rubriek, het verhaal achter de foto
- 15 Met de jeugdgroep in de Regulieren
- 16 Dwergarend nieuw in Culemborg
- 18 Teunisbloempijlstaart nieuw in Culemborgs
- 19 Met de jeugdgroep
ringslangen zoeken in Nieuw Wulven
- 20 De focus op ...
een excursie van de vogelwerkgroep
- 22 Vlinders bij Culemborg
- 25 Bij de poot
Ringaflezingen in de appgroep
- 26 LiveAtlas Sovon
- 28 Cynthia wint Gelderse Natuurfotowedstrijd
- 29 Waarom kruisspinnen een kruis dragen
- 30 Groentje ontgroent - *Vogel-zomerreces*
- 31 Colofon -
- 31 *Oproep nieuwe rubriek: Aha op die manier!*
- 32 Geslaagde reeënexcursie
Agenda NVWC

www.nvwc.nl

Van het bestuur

bestuur@nwwc.nl

Vogelwachtjaar

Foto's Kars Veling

Als u dit leest, ligt de vakantie alweer weken achter ons, maar nu ik dit schrijf, half augustus, zitten we er nog middenin. De natuur heeft echter geen vakantie, die gaat 24/7, jaar in jaar uit door en zo ook de NVWC'ers.

Natuurlijk hebben wij vakantie. Uiteraard gaan wij ook op pad, dichtbij of ver weg en uiteraard zijn wij ook een aantal weken niet bezig met vogelwachtzaken. Dat wordt heel duidelijk op de traditioneel eerste lezingenavond van de NVWC, de 'Leden voor Ledenavond'. Maar het hele jaar door zijn er NVWC'ers actief. Ook deze zomer heeft de klusgroep heel wat uurtjes gewerkt in de natuurtuin, is de vogelcursus die dit najaar start opgezet, heeft de zoogdierwerkgroep vallen gezet en gecontroleerd en zijn er nachtvlinderavonden geweest door de insectenwerkgroep bij de Steenuil. De redactie is het hele jaar door bezig. Is het niet met vormgeving of het daadwerkelijke redactiewerk, dan wel met het benaderen van mogelijke schrijvers voor bijdragen aan ons fantastische periodiek.

Als u deze Hak-al leest, zijn er ook al weer allerlei activiteiten geweest en veel daarvan worden in de vakantieperiode voorbereid. Zo was eind augustus de Nationale Nachtvlindernacht,

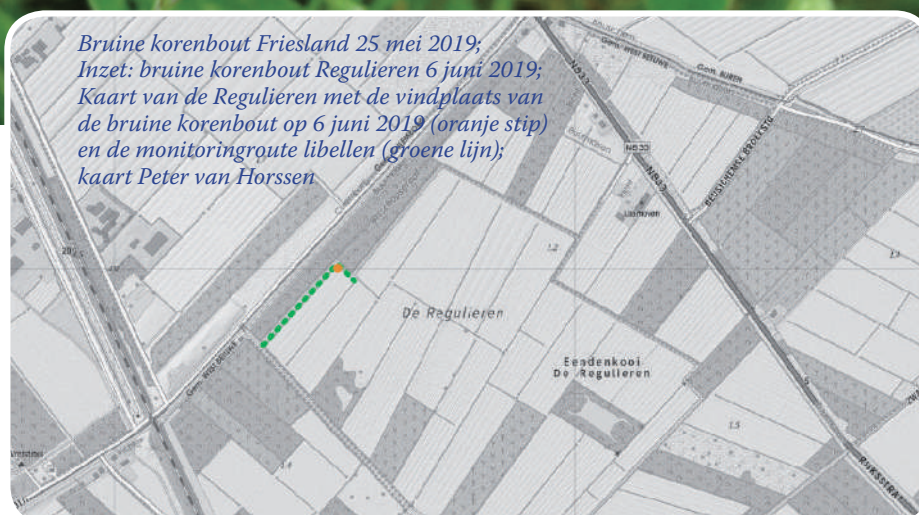
waar we met bezoekers van de club en van daarbuiten bij de Steenuil nachtvlinders hebben gelokt. De vrijdag daarna was er een avond in de Gelderlandfabriek waarbij de spreeuw centraal stond. Niet georganiseerd door de NVWC, maar wel in samenwerking met ons en met een mooie input in de vorm van de slaaptrekbeelden van Loes Plaisier. In samenwerking met de Fransche School is of was (het is net rond het verschijnen van deze Hak-al) er een filmavond over de Strabrechtse heide, waar ook de enthousiaste beheerder, Jap Smits, aanwezig was en de aanwezigen vooraf en achteraf volop boeiende informatie gaf. En, hoewel het ver weg lijkt, hebben we in 2020 een jubileumjaar. Dan bestaat de NVWC 45 jaar. Dat laten we niet ongemerkt voorbijgaan, hoewel we er geen hele grootse happening van zullen maken. Er zijn serieuze plannen voor een prachtig boekje ter gelegenheid van dat kroonjaar en daar zult u zeker meer van horen. Ook zal het kamp in het voorjaar weer een speciaal 'jubileumkamp' worden en ook bijna traditiegetrouw wordt het gehouden in het schitterende gebied La Brenne in midden Frankrijk. Het wordt weer een mooi, druk en inspiratievol Vogelwachtjaar. Geniet ervan! 🐦

Bruine korenbout voor het eerst gezien in de Regulieren

door Karin Verspui

Op 6 juni 2019 was ik samen met Peter van Horssen in de Regulieren om de libellen op de monitoringroute te tellen. Ik viel in voor de tellers van deze route, Kars Veling en Annette van Berkel. Het verliep eerst volgens verwachting. We zagen blauwe breedscheenjuffers, lantaarntjes, variabele waterjuffers, azuurwaterjuffers, grote roodoojuffers en een paar vroege glazenmakers.

Op het einde van de sloot op de route zat echter een opvallende caramellekleurige libel. Dit jonge mannetje had zwarte vlekken aan de vleugelbasissen, felgele centrale vleugeladers en donkere vleugeltoppen (het beste te zien aan de vleugel linksboven). Deze kenmerken passen bij de bruine korenbout (*Libellula fulva*). Deze soort is nieuw voor de Regulieren. In 2007 was de bruine korenbout voor het eerst waargenomen in het NVWC-werkgebied bij Fort Everdingen (Verspui et al. 2008). Meer naar het westen, bijvoorbeeld bij Asperen, bij Acquoy en bij de Diefdijk was de soort al eerder gezien. Sinds die tijd is binnen het werkgebied een vrouwtje gevonden en gefotografeerd op 17 mei 2017 in het midden van Culemborg (door Ruud van der Weele) en zijn twee onzekere waarnemingen in het Tichelterrein in Buren gedaan (op 24 april 2009 en 26

mei 2018). Onze waarneming van de bruine korenbout suggereert dat de soort zich uitbreidt in het werkgebied van de NVWC en dat komt overeen met de toenemende landelijke verspreiding (Van Swaay et al. 2019).

De bruine korenbout heeft grote populaties bij kanalen op de zandgronden en in laagveengebieden met kwelwater. De soort komt ook voor bij plassen en sloten en heeft een voorkeur voor water met een goed ontwikkelde oevervegetatie. (NVL 2002). In het gebied tussen Lek en Linge lijken er voor de bruine korenbout soort mogelijkheden te liggen en hopelijk kunnen we deze prachtige libel de komende jaren in meer gebieden in de buurt tegenkomen. 🦋

Literatuur

NVL, 2002. *De Nederlandse libellen*. Nationaal Natuurhistorisch museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Van Swaay, C.A.M., G.I. Bos-Groenendijk, R. van Grunsven, J.R. van Deijk, J. Kok, K. Huskens & M., J.M. Poot, 2019. *Vlinders en Libellen geteld. Jaarverslag 2018. Rapport VS2019.002, De Vlinderstichting, Wageningen.*

Verspui, K., A. van Berkel, R. van de Haterd, M. de Nie en K. Veling, 2008. *Libellen tussen Lek en Linge*. Natuur- en Vogelwacht Culemborg, Culemborg.

Ontwikkelingen in de stadsvogelbevolking van Culemborg

Aan de hand van het Meetnet Urbane Soorten van 2010 tot en met 2018

door Berry Lucas

Foto's Berry Lucas, tenzij anders aangegeven

In Hak-al 2016-3 verscheen van mijn hand een artikel over de resultaten van 10 jaar Meetnet Urbane Soorten (MUS), gebaseerd op de stadsvogeltellingen van NVWC-leden. Daarin lag het accent vooral op de mate van voorkomen en verspreiding in de bebouwde kom van Culemborg. De grote lijnen werden geduid door de soorten op grond van hun leefwijze samen te voegen in zogenaamde 'gildes'.

In dit artikel ga ik in op waar te nemen aantalstrends bij Culemborgse stadsvogels in de afgelopen 9 jaren. Deze worden vergeleken met informatie van Sovon over landelijke ontwikkelingen van de vogelstand in het stedelijk gebied.

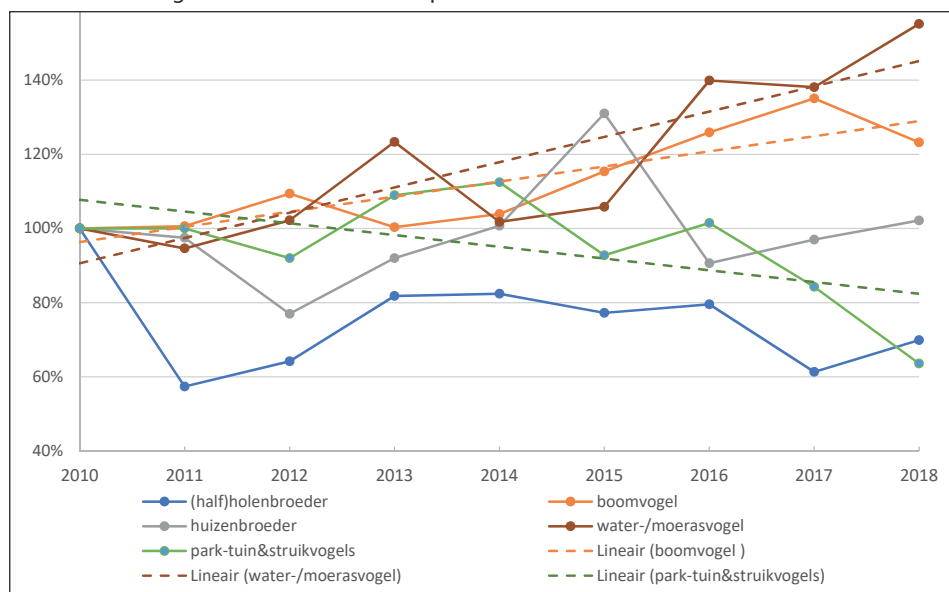
Het Meetnet Urbane Soorten werkt met punttellingen van 5 minuten waarbinnen van alle waargenomen soorten (ook overvliegend) het hoogste aantal genoteerd wordt. In de Culemborgse postcodegebieden liggen 10 of 11 telpunten, in totaal zijn het er 53. Tijdens die vijf minuten wordt van alle waargenomen soorten (ook overvliegend) het hoogste aantal genoteerd. Dat gebeurt driemaal in het broedseizoen: tweemaal 's ochtends en éénmaal 's avonds. In Culemborg wordt al vanaf 2007 geMUS't. Voor de analyse van dit artikel zijn de resultaten van 2010 tot en met 2018 gebruikt. Van 2007-2009 werd namelijk nog niet in elk postcodegebied geteld; ook was de telserie niet compleet. De data van 2019 waren bij het schrijven van dit artikel nog niet beschikbaar.

Meetnet Urbane soorten – beperkingen en mogelijkheden

De mogelijkheid om aantalsontwikkelingen aan te tonen bij de verschillende vogelsoorten wordt sterk bepaald door de mate van

voorkomen op de Culemborgse meetpunten. Bij soorten met lage aantallen spelen toevalsfactoren een te grote rol om betrouwbare trends op te leveren. Je kunt pas van een echte trend spreken als het minimaal vijf jaar dezelfde kant op gaat. Maar ook voor meerdere algemenere soorten is het bepalen van een betrouwbare trend geen vanzelfsprekendheid. Sommige soorten laten bijvoorbeeld grote jaarlijkse fluctuaties zien, die per postcodegebied ook nog eens kunnen verschillen. Vandaar dat in dit artikel naar voorbeeld van Louwe Kooijmans (2014) de vogels in 'gildes' zijn ingedeeld naar de voorkeur van hun nestlocatie of leefgebied in de stedelijke omgeving. Deze komen in de navolgende alinea's aan bod. In de grafieken staan de trends van 2010 tot en met 2018 weergegeven. Het jaar 2010 is daarbij als uitgangspunt genomen en voor alle gildes c.q. soorten op '100' gezet. Toe- en afnames worden besproken met procentpunten.

Figuur 1 geeft de ontwikkelingen bij de diverse gildes weer in de

Figuur 1. Procentuele jaarlijkse veranderingen in het voorkomen van soorten van de verschillende stadsvogelgildes in het Culemborgse Meetnet urbane soorten van 2010 tot en met 2018 (2010=100%). Weergegeven zijn de positieve trends bij boomvogels en water- en moerasvogels, en de negatieve trend bij park- en tuinvogels.

In tegenstelling tot het landelijke beeld neemt de Turkse tortel (rechts) in Culemborg niet af. Deze boombewonende soort zou in sommige stedelijke gebieden om nestplaatsen concurreren met de houtduif.

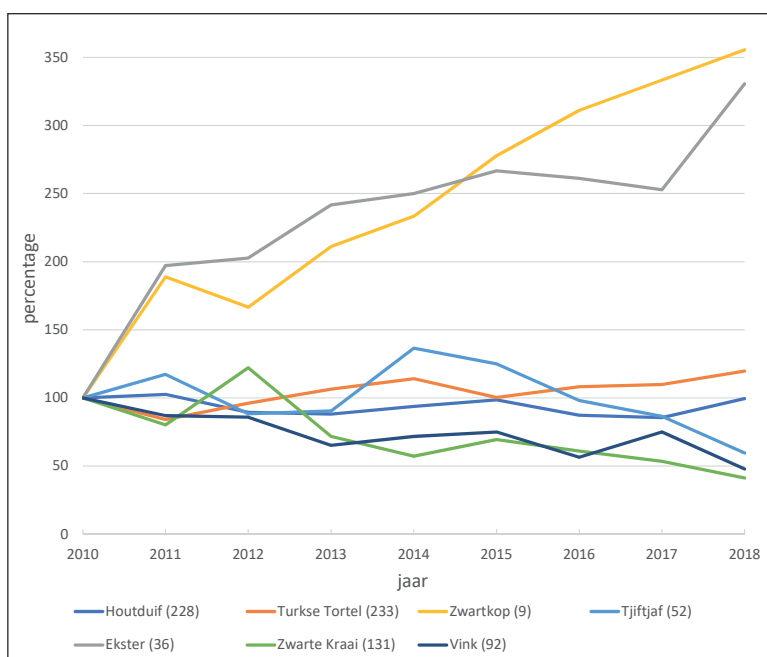

De geleidelijke groei van het aantal ganzen in Culemborg is goed te zien aan het aantal ganzen in de stadsgracht.

onderzochte periode. Daarin zijn voor de boomvogels en de water- en moerasvogels een positieve trend te herkennen. Bij de (samengevoegde) groepen van de park- en tuinvogels en struikvogels is de trend negatief. Bij de overige groepen is er geen toe- of afname uit te halen.

Toename boomvogels, vooral door de roek

Terwijl landelijk sprake is van een afname van boomvogels (vanaf 2007), is er bij ons een geleidelijke toename van de aan bomen gebonden soorten te zien vanaf 2010. Deze toename wordt sterk bepaald door de groei van de aantallen van de talrijkere soorten Turkse tortel, ekster en – door groei van de kolonies – vooral roek. Als je de roek buiten beschouwing laat, dan is in de periode 2010-2018 geen echte groei of afname in het gilde van de boomvogels te zien. Vink en zwarte kraai namen gestaag af, terwijl de houtduif jaarlijks schommelt. De tjiptjaf laat een daling zien vanaf 2014. Deze soort kent sterke schommelingen door omstandigheden in de overwinteringsgebieden en de overleving daar. Landelijk neemt de broedpopulatie wel toe, maar was er een dip in de MUS-tellingen in 2018. De zwartkop werd juist elk jaar meer waargenomen overeenkomend met het landelijke beeld, al is het hier in kleine aantallen. In figuur 2 zijn ontwikkelingen bij enkele soorten boomvogels te zien.

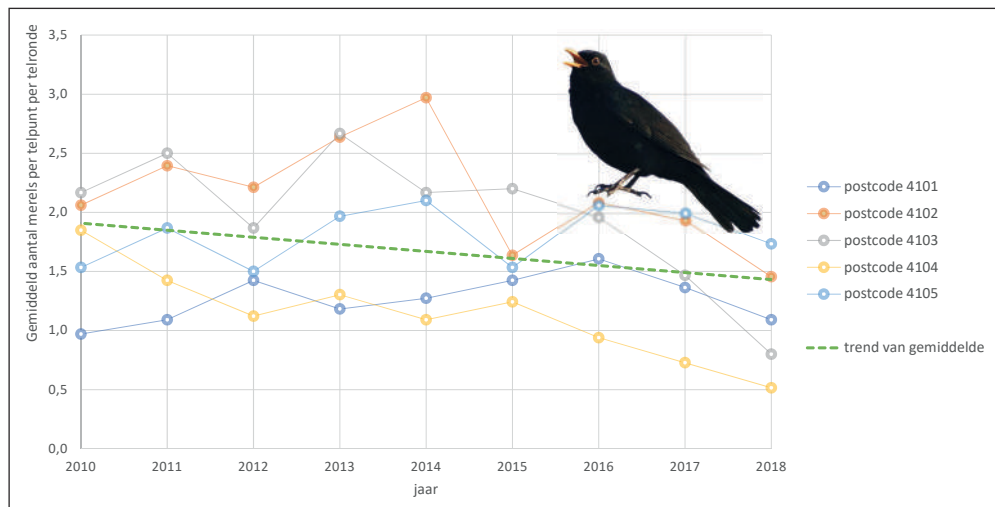
Figuur 2. Procentuele jaarlijkse veranderingen in het voorkomen van een aantal soorten uit het stadsvogelgilde van boomvogels in de MUS-tellingen in Culemborg in de afgelopen 9 jaar. De gegevensreeks van de roek, met een sterke toename, is niet in de weergave opgenomen. De zwartkop wijkt qua aantallen sterk af van de andere soorten en zal dus snel grote schommelingen laten zien. Tussen haakjes het aantal waarnemingen in MUS in 2010 (=100%).

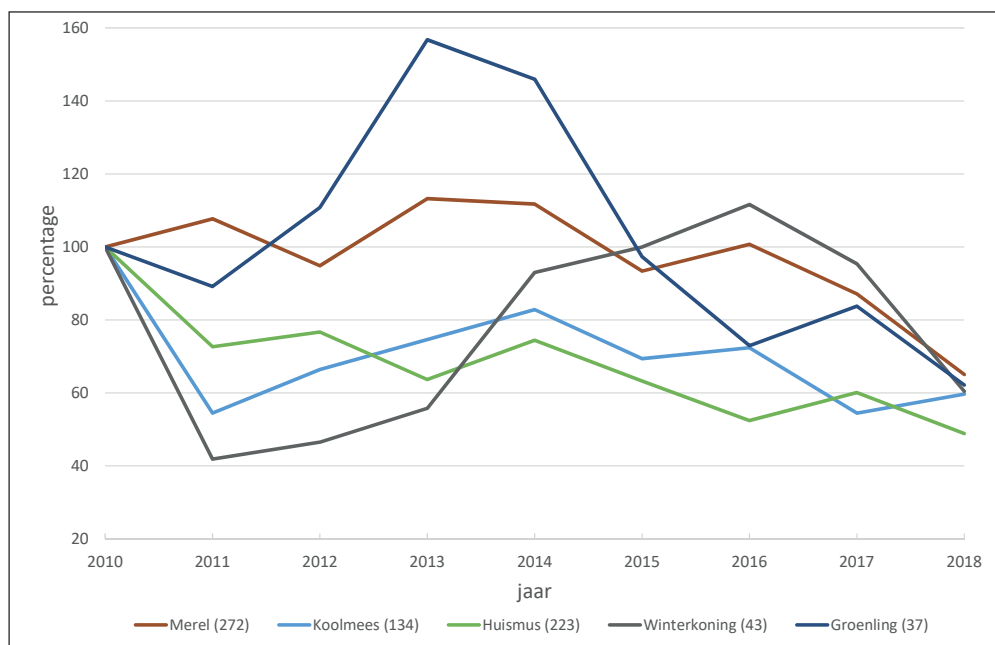
De ekster werd in steeds groter aantal waargenomen in onze MUS-tellingen in de periode 2010-2018.

Figuur 3.
Ontwikkeling van het gemiddeld aantal merels per telpunt in de afzonderlijke tellingen in het Culemborgse MUS van 2010 -2018, weergegeven per postcodegebied. De negatieve trend is berekend over het gemiddelde van de postcodegebieden.

Figuur 4.
Procentuele jaarlijkse veranderingen in het voorkomen van een aantal soorten in de MUS-tellingen in Culemborg in de afgelopen 9 jaar. Al deze soorten hebben een veel lagere presentie in 2018 t.o.v. 2010. Bij huismus met name is over langere tijd een structurele afname te zien. De jaarlijkse variatie bij winterkoning en groenling is sterk door de lage aantallen.

Park-, tuin- en struikvogels gaan wat achteruit

Ik heb de gildes van de park- en tuinvogels en de struikvogels als één groep beoordeeld. Daarbij is een licht negatieve trend te zien, zoals die ook landelijk wordt gezien bij soorten in deze groepen. Die wordt in onze stad vooral veroorzaakt door de afname van merel (40% afname ten opzichte van de hoogste score in 2013, zie figuur 3) en daarnaast van zanglijster en groenling (60% minder dan in 2013). Bij de merel kan een verband gelegd worden met sterfte door het

Usutu-virus. Volgens gegevens van Sovon heeft de merel ook dit jaar een extra veer gelaten (15-18% lager), maar daarbij zou ook de droogte in 2018 een rol kunnen hebben gespeeld - doordat minder bodemvoedsel beschikbaar was. De groenling vertoont in veel stedelijke gebieden de laatste tien jaar een afname. De heggenmus toonde bij ons ook een achteruitgang. De winterkoningstand liep op vanaf 2010, maar is op de MUS-telpunten gehalveerd in 2018 (door de vorstperiode in februari 2018?). Overigens zou ook bij de heggenmus en de winterkoning – zijnde bodemfoerageerders – de droogte in 2018 nog eens extra negatief uitgepakt kunnen hebben, zo blijkt uit voorlopige cijfers van Sovon voor 2019. In figuur 4 zijn ontwikkelingen in het Culemborgse meetnet van enkele soorten uit verschillende gildes weergegeven.

Water- en moerasvogels in de lift

Een gemiddeld positieve trend in de afgelopen negen jaar is ook zichtbaar bij de water- en moerasvogels. Ook landelijk wordt deze trend waargenomen. Met wat fluctuaties werden in de beschreven periode vooral steeds meer meerkoeten en waterhoentjes gezien op de telpunten met water in de buurt. Ook de diverse ganzen-

Het waterhoen als soort binnen het gilde van de water- en moerasvogels neemt toe in de Culemborgse MUS-tellingen.

De merel behoort nog steeds tot de meest voorkomende soorten in de MUS-tellingen in onze stad, maar vertoont de laatste jaren een afname. De soort heeft te leiden van het Usutu-virus.

De huismus neemt al jaren af in de MUS-tellingen in Culemborg. Hopelijk kunnen broedvoorzieningen zoals de neststeen de soort helpen om zich goed te vestigen in de nieuwbouw van Parijsch. Foto Han Sloots.

soorten tezamen, inclusief soepgans, dragen bij aan de gemiddelde toename, hoewel de getelde aantallen jaarlijks wat wisselen. Landelijk ziet men de grauwe gans ook in de stad toenemen. De krakeend wordt in Culemborg steeds regelmatig gezien, maar nog steeds in laag aantal. Bij de wilde eend is sprake van jaarlijkse schommelingen.

Huizenbroeders: een wisselend beeld

Bij de huizenbroeders is geen positieve of negatieve trend te ontdekken. Dat komt vooral door het alhier sterk wisselende aandeel van onder meer de spreeuw in de tellingen. Landelijk laat het meetnet al jaren een daling zien bij de spreeuw. Ook de aantallen kauwen fluctueren in onze tellingen nogal, omdat je net toevallig een groep van deze sociaal levende soort op een telpunt kan hebben. Duidelijk is wel dat de huismus vanaf 2010 gemiddeld sterk afneemt in de Culemborgse MUS-tellingen, zie figuur 3. Dat komt overeen met de landelijke trend, die vooral de laatste vier jaar een afname laat zien. 2018 leverde landelijk zelfs de laagste waarde in twaalf jaar MUS op. De indruk los van de MUS-tellingen is overigens dat de huismus het in 2018 en 2019 in de wijk Parijsch juist erg goed heeft gedaan. Er werden overal bedelende jongen op straat gevoerd. De soort kan bovendien oprukken naar de nieuw opgeleverde wijken waar neststenen worden toegepast (med. Jouke Altenburg). Overigens hebben ook huiszwaluwen de nieuwbouw ontdekt en is er sprake van nieuwe vestiging. De bezette nesten van deze soort worden in Culemborg jaarlijks geteld, wat een beter beeld van de

INDELING STADSGOGELS IN GILDES

BOOMVOGELS: aalscholver, blauwe reiger, sperwer, buizerd, boomvalk, houtduif, Turkse tortel, groene specht, zwartkop, tjiftjaf, grauwe vliegenvanger, matkop, boomklever, boomkruiper, ekster, roek, zwarte kraai, vink

PARK- EN TUINVOGELS: roodborst, merel, zanglijster, grote lijster, spotvogel, tuinfluiter, fitis, staartmees, gaai, groenling

STRUIKVOGELS: winterkoning, heggenmus, braamsluiper, grasmus

WATER- EN MOERASVOGELS: fuut, knobbelzwaan, grauwe gans, soepgans, Canadese gans, brandgans, nijlgans, bergeend, muskuseend, krakeend, wilde eend, soepeend, kuifeend, waterhoen, meerkoet, stormmeeuw, koekoek, rietzanger, kleine karekiet,

(HALF)HOLENBROEDERS: holenduif, grote bonte specht, gekraagde roodstaart, pimpelmees, koolmees, ringmus

HUIZENBROEDERS: stadsduif, gierzwaluw, boerenzwaluw, huiszwaluw, zwarte roodstaart, kauw, spreeuw, huismus

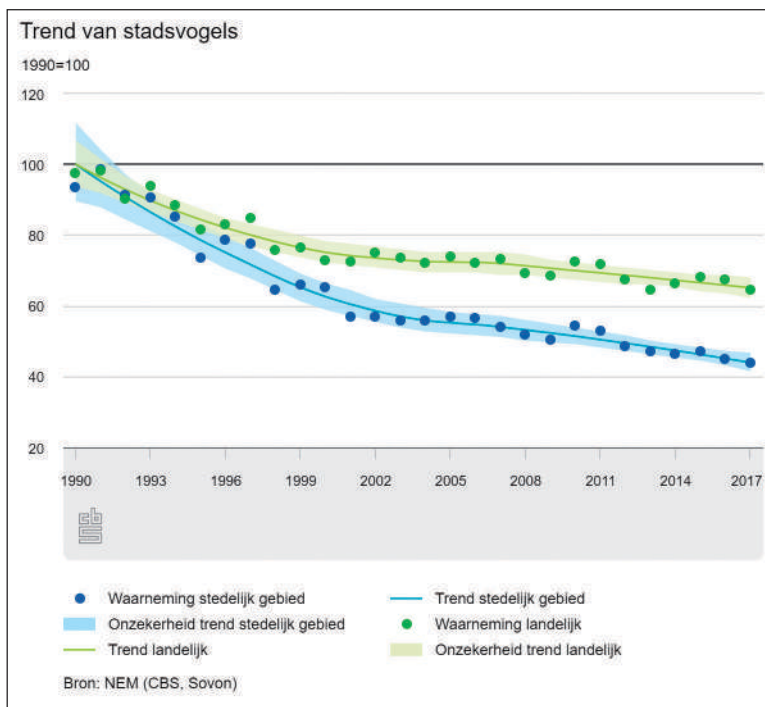
PIONIERVOGELS: fazant, scholekster, kleine plevier, Kievit, kokmeeuw, kleine mantelmeeuw, zilvermeeuw, visdief, oeverzwaluw, witte kwikstaart, blauwborst, bosrietzanger, putter, kneu

VELDVOGELS: grote zilverreiger, ooievaar, torenvalk, slechtvalk, grutto, tureluur, grote mantelmeeuw, graspieper, gele kwikstaart

Figuur 5.
Landelijke trends van stadsvogels in vergelijking met de trend van deze soorten in het landelijk gebied. In de periode 1990–2017 zijn de populaties van 13 van de 20 voor de stad kenmerkende broedvogelsoorten vooral in het stedelijk gebied in aantal afgenomen. Bron CBS/Sovon.

De gierzwaluw, foto Jouke Altenburg.

ontwikkeling van de populatie oplevert dan de MUS-tellingen. De gierzwaluw schommelde sterk in de waarnemingen in telperiode twee en vooral drie. De getelde aantallen zullen vaak een toevalstreffer zijn omdat de soort het hele Culemborgse luchtruim gebruikt. Er kan voor Culemborg dan ook geen zichtbare trend uit gehaald worden. Interessant is dat in de nieuwbouw van Parijsch en op het bedrijventerrein een toenemend aantal zwarte roodstaarten werd gezien.

Holenbroeders: terugval van de koolmees

De aantallen (half)holenbroeders, soorten die vooral in nestkasten broeden, zijn sinds 2010 steeds lager geweest dan dat ene jaar. Dat wordt vooral bepaald door een opvallend hoog aantal koolmezen in 2010 en daarna een terugval en vervolgens een licht dalend aantal van die soort. Over heel Nederland ziet men die lichte afname ook in het stedelijk gebied.

Pionier- en veldvogels: sommige soorten profiteren tijdelijk van bouwterreinen

Van de gildes van de pioniervogels en de veldvogels zijn de getelde aantallen tezamen nog te laag om betrouwbare trends te laten zien. Wel opvallend is de opkomst van de scholekster, vooral in en rond de bouwterreinen en (braakliggende) akkers in Culemborg-west. De scholekster doet het landelijk redelijk goed in stedelijk gebied – ze broeden er op daken – met een lichte toename. Verder worden in onze stad de laatste jaren meer kleine mantelmeeuwen gezien in de tweede en derde telperiode. Landelijk is die toename ook erg sterk. De visdief is in veel tellingen aanwezig, maar de aantallen wisselen per jaar. Een pioniersoort als de kleine plevier is stevast te vinden in Parijsch, maar helaas zijn twee jaar op rij vermoedelijk nesten door grondwerk vernield. Net als die van de 'veldvogel' gele kwikstaart, die het hier erg goed doet op de bouwterreinen en verlaten akkers en daarom de afgelopen jaren regelmatig in de tellingen zat. Zelfs bosrietzanger, oeverzwaluw en blauwborst komen in de MUS-reeks voor. Dat zal gezien de bouwontwikkelingen van voorbijgaande aard zijn, hoewel de plannen voor een permanente oeverzwaluwwand in de wijk perspectief bieden voor deze soort.

Balans

Landelijk gezien is de balans vanaf de start van het MUS-project in 2007 negatief. Meer dan de helft van de typische stadsvogels - soorten waarvan tenminste 32% van de landelijke populatie in steden of dorpen broedt - zit in de rode cijfers. Het aantal soorten met sterke (7) of lichte (33) afname overtreft dat met sterke (7) of lichte (18) toename; 19 soorten zijn stabiel. Figuur 5 laat de landelijke trends zien van enkele soorten. Voor geen enkele soort ligt de ontwikkeling in het stedelijk gebied hoger dan de landelijke trend voor alle leefgebieden. Dit wijst erop dat de stedelijke omgeving voor stadsvogels als broedplek minder geschikt is geworden.

De analyse voor Culemborg laat zien dat met het Meetnet Urbane Soorten niet alleen landelijk uitspraken gedaan kunnen worden over ontwikkelingen in de stand van stadsvogelsoorten, maar dat ook (voorzichtig) lokale trends zichtbaar gemaakt kunnen worden. In stedelijke gebieden doen vrijwillige ringers ook onderzoek naar de reproductie en overleving van de vogels in het stedelijk gebied: het Ring-MUS project. Het is heel spannend wat de combinatie van mooie MUS-telreeksen en ringterugmeldingen in de toekomst op gaat leveren.

Met dank aan mijn MUS-medetellers Annette, Han, Kars en Ruud voor het aanleveren van hun telgegevens en aan Jouke voor het waardevolle commentaar op het concept van dit artikel. 🐦

Bronnen

- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018). *Populaties van 13 van de 20 stadsvogels afgenomen*. Opgehaald van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/49/populaties-van-13-van-de-20-stadsvogels-afgenomen>.
- Louwe Kooijmans, J. (2014) *Stadsvogels in hun domein*. KNNV-Uitgeverij.
- Lucas, B. (2016) *10 jaar MUS-tellingen in Culemborg*. Hak-al november 2016-3. zie <http://bit.ly/10jaarMUSCulemborg>.
- Sovon (2019). *Meetnet Urbane Soorten*. MUS- Nieuwsbrief juni 2019.
- Sovon (2019). *Veel stadsvogels doen het niet goed*. Sovon-Nieuws jaargang 32 nr 1.
- Sovon (2019). *Stadsvogeltrends*. Opgehaald van <https://www.sovon.nl/nl/content/stadsvogeltrends>
- Sovon (2018). *Vogelatlas van Nederland*.

Heb je interesse in stadsvogels monitoren?

Aangezien ik als MUS-deelnemer Culemborg ga verlaten, stop ik met het tellen van postcodegebied 4105 (de woonwijken in Culemborg-west met 11 telpunten). Ik doe hierbij dan ook een oproep om mijn plaats in te nemen, eventueel te starten met een gezamenlijk proefrondje. Het komt neer op drie keer anderhalf uur waargenomen vogels noteren in de periode 1 april tot 15 juli. Lijkt het je wat, dan kun je contact met mij opnemen via berrylucas@gmail.com

De holenbroeder koolmees (links) lijkt in Culemborg wat minder voor te komen dan negen jaar geleden. Landelijk is de soort in stadsgebieden ook licht afgenomen. Foto Pixabay, Andy Ballard.

De houtduif-stand in Culemborg door de jaren heen is vrij stabiel, afgaande op de MUS-tellingen.

Het voorkomen van de winterkoning in de MUS-tellingen varieert door de jaren. Een lager aantal in 2018 kan een negatief effect zijn geweest van de winter van 2017-2018

Waar komt die naam vandaan?

Teun

door Ellen Geleedst
Foto's Paul van Veen

Opeens zat hij in onze tuin: de teunisbloempijlstaartrups.
Mijn echtgenoot Paul had net voor hij op familiebezoek ging in de Flevopolder even snel een foto gemaakt van een rups en die op de app gezet naar wat andere vogelaars.
Toen hij weer thuis kwam waren al heel veel appjes heen en weer gegaan:
Paul had de meest noordwestelijke waarneming van een teunisbloempijlstaartrups in Nederland gedaan, gewoon in de achtertuin.
Zie voor verdere details zijn eigen bijdrage, op pagina 18 in deze Hak-al.

Al snel was de teunisbloempijlstaartrups het gesprek van de dag in ons kleine huishouden. En omdat het een ongelooflijk lang woord is, heb ik hem al spoedig 'Teun' gedoopt. Ferme naam, die wel past bij een stevig uit de kluiten gewassen rups. Teun werd 's morgens vroeg opgezocht, tussen de teunisbloemen. Hoewel hij dus erg fors is, weet hij zich ook redelijk te verstoppen, maar op de meeste momenten van de dag zat hij toch vrij hoog op een teunisbloemstengel, zodat hij bewonderd kon worden. Alle bezoekers in die dagen voelden wel de sociale druk om ook even naar die zeldzaamheid te gaan kijken ("Kom even mee, hij is echt heel bijzonder"). En de deelnemers aan Barts kinderfeestje werden ook min of meer verplicht tot dit stukje natuurbeleving. Dan merk je weer dat lang niet alle kinderen gewend zijn aan de natuur: eentje was er ronduit bang voor! Maar Teun is toch door heel wat ogen bekeken, in de week dat hij zichtbaar was.

Ligusterpijlstaart

In Nederland zijn er zo'n achttien vertegenwoordigers van de familie van de pijlstaarten. Van enkele van deze soorten wordt ernstig betwijfeld of ze spontaan in Nederland zijn gekomen. Het lijkt er meer op dat zij met bloemen of fruit hier terechtgekomen zijn. Maar dat geldt niet voor de teunisbloempijlstaart. Die heeft ons land op eigen houtje weten te bereiken en is bezig aan een gestage opmars. Mijn eerste ervaring met deze nachtvlinderfamilie stamt al uit de tweede helft van de jaren negentig. Ik werd op een vrije dag gebeld door een collega van me, die ook in Culemborg woont. Ze had een hele vreemde rups in de heg, vertelde ze. Hij leek sprekend op Rupsje Nooitgenoeg (van het bekende kinderboek van Eric Carle). Of ik eens kon komen kijken. Dat kon natuurlijk, met de boekjes erbij. En het was inderdaad een vreemd, opvallend groot exemplaar. Gelukkig niet moeilijk te determineren: het betrof een exemplaar van de ligusterpijlstaart. Mijn eer als natuurkenner was weer gered, dankzij de boekenverzameling van manlief. De teunisbloempijlstaartrups is niet zo fel groen, iets bescheidener zou ik haast zeggen, maar evengoed een leuke opvallende rups, die een breed publiek aan zal kunnen spreken.

Nachtvlinders

Pijlstaarten zijn nachtvlinders. Maar ze hebben geen staart en ook dus geen pijlvormige staart. Die zijn voorbehouden aan de rupsen. Niet allemaal hebben ze een flinke staart, als een soort vlaggenmast

op hun achterste, maar in aanleg zit er wel iets. Bij de teunisbloempijlstaart is het nog een gele vlek, op de plek waar ooit iets gezeten lijkt te hebben.

Eigenlijk wel vreemd, dat je een vlinder de naam geeft die past bij het rupsstadium. Maar als je naar de vlinders kijkt die komen van de teunisbloempijlstaart en ook de ligusterpijlstaart, dan is het ook weer niet zo vreemd dat hun naam betrekking heeft op hun kindertjes. Fors en aanwezig zien ze eruit. Als vlinder zijn ze lang zo opvallend niet. Misschien zijn er twee uitzonderingen en laten nu net die twee wel een naam hebben die past bij het vlinderstadium. De doodshoofdvlinder hoort ook bij de pijlstaarten en die is als vlinder juist opvallend. Opvallend groot en opvallend getekend met een soort schedel op zijn achterhoofd, waarschijnlijk om potentiële vijanden af te schrikken. De kolibrievlinder kennen we misschien ook wel. Deze komt ook steeds meer bij ons voor, al is het een trekvlinder die het ene jaar meer op onze buddleja's zit dan het andere. De doodshoofdvlinder heeft net als een kolibrie een snelle vleugelslag en hangt dan stil boven een bloem om zich met zijn lange roltong te voeden.

Teunisbloem

Dat onze Teun een teunisbloempijlstaart is, is eenvoudig te verklaren. Hij zit als rups op teunisbloemen. Kijk, daar houd ik van. Zo simpel kan het soms zijn.

In het verleden heb ik al eens een hele studie gewijd aan de vraag waar de naam 'teunisbloem' vandaan komt. Die bloem is genoemd naar de heilige Antonius. Dat lijkt ook een simpele verklaring, maar er zijn meerdere heiligen die Antonius heten. Samenvattend kan gezegd worden dat dit niet Antonius van Padua betreft (die je aan kunt roepen als je iets kwijt bent), maar Antonius de Grote, een Egyptenaar uit de derde eeuw na Christus. Hij geldt als beschermheilige van de hoveniers.

Soms vraag ik me af wat een hovenier van onze tuin zou vinden. Er zitten prachtige hoekjes in, en we zijn er zelf ook heel content mee. Maar het is bepaald niet allemaal aangeharkt, strak gesnoeid en kort gemaaid. Waarschijnlijk is dat wel de reden, mede gezien het feit dat de teunisbloem zich vrolijk uit kan breiden in onze wat rommelige tuin, dat een teunisbloempijlstaartvlinder het een mooie plek vond voor haar rupsje en daarom hier een paar eitjes heeft gelegd. Dat sterkt ons weer in ons idee dat een tuin niet al te strak moet zijn. Des te meer kans op zo'n leuke verrassing als Teun. 🐛

Aha, op die manier!

Het verhaal achter de foto

**NIEUWE
RUBRIEK**

Flitsende libel

door Milou Oomens

Daar zat zij weer, de steenrode heidelibel. Op het puntje van een bamboetak bij de vijver. Snel pakte ik mijn camera. Gelukkig bleef zij, net als de dagen ervoor, een tijdje zitten. Ik bekeek haar eens goed van dichtbij. Zij draaide haar kop naar me toe en vloog toen even weg. Ik stelde mijn camera in en bleef staan, klaar in de aanslag. Zij keerde gelukkig snel weer terug naar precies dezelfde plek.

De libel zat wel een beetje 'ongelukkig' voor mijn camera, want het licht kwam vanachter. Daarom besloot ik mijn flitser te gebruiken. Gewoon de standaard flitser op mijn camera. Niet op volledige sterkte, want dan zou mijn foto een grote flitsvlek zijn geworden. Het voordeel van flitsen in de natuur: Je 'bevriest' je onderwerp waardoor je minder snel last hebt van bewegingsonscherpte.

Dankzij het extra flitslicht kon ik deze foto maken met een lagere iso-waarde (= minder ruis in mijn foto) en een hoger diafragmagetal (= grotere scherptediepte). En de libel was goed belicht.

Zij bleef nog een tijdje zitten en vloog toen weg. Helaas was dat de laatste keer op de bamboestok. De volgende dag vond ik haar gehavend op de grond. Ik hoop dat deze libel een flitsend leven heeft gehad!

Camera-instellingen: 50 mm lens met achromatisch filter +3; f/8,0; 1/250 sec; iso 100

Met dank aan Ewoud van der Ploeg voor het op naam brengen van de steenrode heidelibel (vrouw).

Zie ook de oproep op pagina 31.

Met de Jeugdgroep in de Regulieren

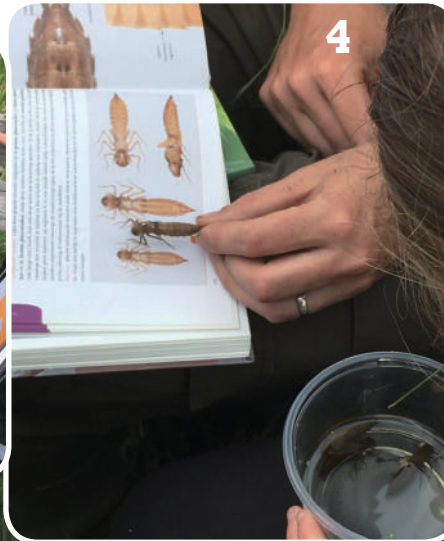
door Winny Verdouw, foto's Cees van Appeldoorn

Met schepnetten de slootjes afzoeken, vinden de kinderen heel erg leuk. Deze activiteit doen we dit jaar voor de tweede keer. Eerst in Parijsch, toen nog april maar nu in juni in de Regulieren. Hier en daar lag een dikke laag kroos op het water. Maar we liepen wat door en daar waren de betere sloten. Bijzonder zijn de stukken die begroeid zijn met krabbenscheer. Daar zou je de groene glazenmaker wel eens kunnen ontmoeten. Behalve waterdiertjes vangen, gingen we ook letten op de achtergebleven libellenhuidjes. We hadden niet voor niets Ewoud bij ons die daar heel veel van weet en er ook boeken over geschreven heeft. Karin van de insectenwerkgroep hielp ook al mee. Aan deskundigheid geen gebrek. Als een

libel uitgeslopen is, blijft het huidje vaak achter op de planten bij het water. Maar ze vallen ook in het water. De kinderen visten er wel wat op en Ewoud weet dan welke libel er uitgeslopen is. Al spoedig vulden zich de bakken met allerlei dieren. Toch leuk om ze op naam te brengen. Aardig wat kleine watersalamanders en dikkopjes. Veel groene kikkers en we hoorden de poelkikkers. Bak met bloedzuigers en grote spinnende watertor. We hebben larvehuidjes, larven en volwassen rondvliegende libellen van de vroege glazenmaker gezien. Ook hebben we een larve van de tuimelaar en kleine roodoogjuffer gevangen. Er vlogen variabele waterjuffers en blauwe breedscheenjuffers. Uit het water kwam nog van alles tevoorschijn maar de groene glazenmaker liet zich niet zien. En is daar tot nu toe ook nog nooit gezien. 🦋

1 Gewapend met schepnetten en witte bakken gaan ze op pad
2 De kinderen visten van alles op
3 Ewoud weet dan welke libel er uitgeslopen is
4 Leuk om de vangst op naam te brengen

Dwergarend

nieuw in Culemborg

door Paul van Veen

Voor zaterdag 29 juni werd een tropische temperatuur voorspeld. Om de ergste warmte voor te zijn, wilde ik vroeg naar buiten. Mijn doel was om te proberen in de omgeving van de Mariënwaerd Driftsteeg grauwe vliegenvanger en boomvalk te fotograferen. Via de Platte weg en Oude Hoevense weg fietste ik naar de locatie.

Op het einde van de Platte weg zaten net uitgevlogen boerenzwaluwen te wachten om gevoerd te worden. Nadat deze weggevlogen waren, ging ik door naar de Driftsteeg. De temperatuur liep al snel op en de grauwe vliegenvanger liet zich in eerste instantie niet zien. Op een dood takje van een mooie grote eik zat er uiteindelijk één. Echter voordat ik hem kon fotograferen was de vogel alweer gevlogen. Nog even tijd besteed aan een gewone oeverlibel. Ik had nog niet eerder geprobeerd om met mijn telelens een zittende libel te fotograferen. Conclusie: Om 'bewijsplaatjes' te maken prima, maar doordat ik vanaf statief af fotografeer, ben ik minder flexibel om een mooie compositie te maken. Met deze ervaring ging ik verder.

De temperatuur was ondertussen al boven de 25 graden Celsius. Het pad waar ik even rustig wat wilde drinken, lag al vol in de zon. In mijn hoofd was ik al bezig met de terugweg. Totdat ik ter hoogte van de eendenkooi langs de Woerdsteeg een roofvogel zag vliegen ter grootte van een buizerd. De onderzijde van deze vogel was zeer contrastrijk; dekveren wit en hand- en armpennen zwart. Het zwart bleef niet beperkt tot een smalle rand maar de slagpennen waren helemaal zwart. Polsvlekken waren niet zichtbaar, zelfs geen aanzet tot, en het lichaam was eveneens wit zonder grotere zichtbare vlekken.

Alarmbellen

De bovenzijde van de vogel had ik toen nog niet goed gezien, maar de alarmbellen stonden al aan. Snel mijn fototoestel gepakt en gaan fotograferen. Goed erop gelet dat ik foto's nam van de boven- en onderzijde. De vogel leek opgevlogen te zijn uit het bos van de eendenkooi en won snel hoogte. Na ongeveer drie minuten was de vogel dermate ver weg dat fotograferen geen zin meer had. Niet veel later gleed de vogel in westelijke richting af.

In mijn hoofd had ik de determinatie al gedaan, maar ik vond deze dermate onwaarschijnlijk dat ik in de schaduw van de grote eik enkele zogenaamde BoC (back of camera) foto's met mijn telefoon gemaakt heb. Deze heb ik zonder suggestie mijnerzijds aan Arjan Brenkman en Louis van Oort voorgelegd. Binnen twee minuten had ik bevestiging van mijn determinatie. En kon ik de waarneming melden op waarneming.nl, een whatsapp groep van Culemborgse vogelaars en met hulp van Arjan werd de waarneming ook gemeld op Dutchbirdalerts.

Dwaalgast

De dwergarend komt normaal gesproken voor in Midden- en Zuid-Frankrijk, het Iberisch schiereiland en in Oost-Europa. De Europese populatie wordt geschat op 23.000 tot 29.000 paar. In Nederland is het een dwaalgast. Dertig keer eerder is de soort in Nederland gezien en aanvaard voor de Nederlandse avifauna. In het werkgebied van de NVWC was de soort tot dit jaar nog niet eerder waargenomen. Desondanks is mijn waarneming, indien geaccepteerd, niet de eerste voor het werkgebied. Op 21 juni is in de Steenwaard eveneens een dwergarend gezien door Bert Kasius en Ronald Spec. Foto's van beide waarnemingen laten dezelfde vogel zien. In 2019 zijn tot juli 2 tot 3 exemplaren ingediend bij de Com-

Net uitgevlogen boerenzwaluwen

Vrouwetje van de gewone oeverlibel gefotografeerd met 400 mm.

missie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). Eén donkere fase in Zeeland en één lichte fase bij Driel (Gelderland) en dus twee keer een lichte fase bij Culemborg. Van de vogel bij Driel zijn geen foto's gemaakt.

Reacties

Dat een dwergarend een spectaculaire waarneming betrof werd me in het veld al duidelijk. Op de whatsapp stroomden de reacties tot wanhoop van de groepsbeheerder binnen, verschillende vogelaars gingen direct het veld in in de hoop de vogel terug te vinden en Louis zorgde ervoor dat nog dezelfde ochtend een artikel op de website van de Culemborgs Courant stond.

De vogel leek te zijn opgevlogen uit een bosperceel en was al een week eerder in de omgeving van Culemborg gezien. Daarom werd al snel gesuggereerd dat hij terug zou kunnen keren naar het bosperceel om te overnachten. De volgende dag zijn verschillende vogelaars actief aan het zoeken geweest. Echter de vogel is niet meer teruggevonden.

Wespendieven

Wat die volgende dag wel werd waargenomen, waren wespenevenden: minimaal 4 en misschien zelfs meer. Deze soort ken ik toch vooral als trekvogel in ons werkgebied. Een week later heb ik in de omgeving van de Woerdsteeg ook enkele keren drie tot vier wespenevenden gezien. Broeden ze hier of foerageren ze hier? Een vraag om me deze zomer mee bezig te houden. Al lijkt het waarschijnlijker dat ze hier foerageren dan broeden. Het is namelijk bekend dat deze soort op grote afstand, tot enkele tientallen kilometers, van het nest kunnen foerageren. Het dichtstbijzijnde broedgebied is de Utrechtse Heuvelrug.

Vrienden van Ellen en mij hadden 14 jaar geleden een voorspelende gave. In een sketch op onze bruiloft was al sprake van een Arendje. Het heeft even geduurd maar uiteindelijk is hij toch in mijn leven gekomen, echter niet op de wijze zoals toen is voorspeld, een klein jongetje met een zwarte pietenpruijk op. 🐣

*Bovenste foto: dwergarend laag boven de eendenkooi aan de Woerdsteeg.
Daaronder: onderzijde dwergarend en bovenzijde dwergarend.
Rechts: vrouwtje wespindief op trek in het voorjaar.*

Teunisbloempijlstaart *nieuw in Culemborg*

door Paul van Veen

Een week na mijn ontdekking van de dwergarend kwam weer een nieuwe soort op mijn pad. Dit keer de rups van een nachtvlinder, de teunisbloempijlstaart. De rups van deze zeldzame nachtvlinder zat dit keer gewoon in mijn tuin.

1

3

2

4

De vlinder komt voor in Noord-Afrika, Europa - uitgezonderd Scandinavië - en delen van Centraal-Azië. In Nederland komt de vlinder vooral in Limburg voor, maar er zijn ook waarnemingen uit andere delen van het land. Tot voor kort slechts enkele waarnemingen maar het verspreidingsgebied van de teunisbloempijlstaart lijkt zich in westelijke en noordelijke richting uit te breiden. De soort is een Europees beschermde soort (habitatrichtlijn). De waarneming in Culemborg is op dit moment een van de meest noordwestelijke waarnemingen.

De vlinder vliegt van april tot in juni, de rups leeft van mei tot september waarna de soort overwintert als pop in de strooisellaag. In Nederland komen meer pijlstaartvlinders voor.

De determinatie kwam tot stand met behulp van entomologen die actief zijn op de vogelwerkgroep appgroep. En ook dit keer was Louis (van Oort) weer snel met een artikel op de website van de Culemborgse Courant en in de krant. Gelukkig maar want na het verschijnen van de krant hebben ook Kars (Veling) en Annette (van Berkel) de rups kunnen bewonderen en kunnen filmen. De rups is ontdekt op 6 juli en ik heb hem voor de laatste keer gezien op 14 juli. De kans dat ik de vlinder volgend jaar zie, is klein. Maar als ik hem zie dan meld ik me weer.

Enkele dagen na mijn verjaardag eind juli, werd ik door een collega gefeliciteerd. Niet met mijn verjaardag maar met de waarneming van deze rups. De Culemborgse Courant wordt goed gelezen! 🐛

1 Rups op de dag van de ontdekking

2 Rups eet vooral de schutbladeren onder de zaaddozen.

3 Detail van de kop

4 Detail van het achterlichaam met de bleekgele vlek in plaats van de stekel.

Met de jeugdgroep ringslangen zoeken in Nieuw Wulven

door Winny Verdouw, foto's Cees van Appeldoorn

Door het slechte weer in maart konden we onze afspraak niet nakomen om te helpen met de broeihopen omzetten. Dan hadden we eieren van de uitgekomen ringslangetjes kunnen vinden. Broeihopen worden gemaakt om de ringslangen te verleiden hun eieren erin af te zetten. Bij de boeren zijn niet meer van die lekkere mesthopen waar ze voeger inkropen. De broeihopen zijn opgebouwd uit bladeren, die de gemeente Houten daarvoor verzamelt. Een berg paardenmest komt er ook op en wat takken ertegenaan.

Els Tove van de Ringslangenwerkgroep heeft ons toen beloofd om in juli met kinderen echt naar ringslangen te gaan zoeken. Daarvoor reden we naar Nieuw Wulven waar de werkgroep wel vijf broedhopen heeft liggen, allemaal een beetje verstopt. Maar Els weet ze te liggen. We mochten gewoon met elkaar praten want ringslangen horen toch niets. Trillingen voelen ze wel en ruiken kunnen ze heel goed maar dan met dat leuke gespeten tongetje dat hij telkens uitsteekt. Door zijn neus haalt hij alleen adem. Tot drie keer toe verdween Els met een grote zak, maar helaas de ringslangen waren niet thuis.

Ondertussen vertelde ze allemaal leuke weetjes en toonde ze mooie platen van de ringslang. Twee dozen eieren gingen rond en daar mocht je wat van houden. Rare gedeukte dingen. Els liet ook twee mooie slangenhuiden zien. Als de ringslang groeit dan kruipt hij uit zijn oude te strakke vel. Dat vel blijft gewoon heel en de schubben voor zijn ogen kun je ook zien. Heel goed zien kan hij ook al niet. We moesten flink lopen en toen was het raak bij de vierde broeihoop: Els kwam met een ringslangetje tevoorschijn. Wie dat wilde mocht hem vasthouden. De meeste kinderen wilden dat. Het was ook een heel mooi beestje. Bij een vijfde broeihoop moest een hele grote zitten, maar helaas geen dikke vette grote slang. We hadden geen tijd meer voor de grote natuurspeeltuin. Wie weet komt dat er nog eens van. Met hartelijke dank aan Els Tove die de kinderen zo wist te boeien. 🐍

- 1 Eieren van de ringslang: rare gedeukte dingen.
- 2 Er was veel belangstelling voor de uitleg.
- 3 Als de ringslang groeit, kruipt hij uit zijn huid: Els liet deze slangenhuiden zien.
- 4 Wie wilde mocht de ringslang vasthouden.

De focus op ... een excursie van de Vogelwerkgroep

door Frans Waroux

Ik had het in mijn agenda genoteerd, zaterdag 6 juli om 9.00 uur: verzamelen bij De Steenuil voor een vogelexcursie onder leiding van Gerrit-Jan Klop. En omdat meestal mijn zaterdagen al bij voorbaat zijn ingepland, behalve tijdens de vakantieperiode, dacht ik dat dit de uitgelezen kans was om met vogelaar-bij-uitstek Gerrit-Jan, van deze excursie deel te gaan uitmaken.

Tegen negenen kwam ik aanfietsen waar bij de ingang richting het clubgebouw al een leuk groepje mensen stond te luisteren naar ... Jandirk Kievit (JDK). Ik dacht Jandirk Kievit??? Gerrit-Jan Klop is toch de man van deze maandelijkse, zaterdagse vogelexcursies? Dus op een onbewaakt moment heb ik Jandirk even aangesproken over deze 'move'. Wat bleek, de dochter van Gerrit-Jan had een vakantie afgesproken op Vlieland en pa moest ze (even) naar Harlingen brengen. Vandaar.

Redichemse Waard

Ik viel dus bij aankomst midden in een verhaal van JDK dat ging over de Redichemse Waard. Iets over het ontstaan en de waarde van het gebied, de huidige problemen over vuilstort, de media-aandacht hierbij. Kortom, best heel interessant en duidelijk verteld. Reden waarom JDK voorstelde om het gebied rond de afgraving maar eens te gaan bezoeken. In zijn verhaal ook de charmes van de trektelpost waar hijzelf en nog een aantal 'die-hards' heel wat aangename maar zeker ook onaangename uren hebben doorgebracht. We begonnen aan onze excursie via de Havendijk linksaf langs Huis 'Redichem' de dijk op, op weg naar het beroemde hek-open-hek-dicht-hek-open naar de afgraving. Op weg ernaartoe in de uiterwaard een tweetal foeragerende ooievaars. Prachtige vogels waar menige vrouwelijke vogelaar toch altijd met gemengde gevoelens naar zal kijken ...

Blikje Buisman

De bermen met een overdaad aan het mooie blauw van de cichorei. Waren het vorig jaar de blauwe korenbloemen die de show stalen, nu dus deze prachtige plant waarvan de wortels in de oorlog nog werden gebruikt om er koffie (of wat daar op moest lijken) van te maken. Later industrieel gebruikt als toevoeging bij de koffie voordat deze werd gezet. Een schepje uit een blikje Buisman. Weet u het nog?

Op de driesprong, nadat de groep het hek was gepasseerd, werden de fietsen achtergelaten en kwamen we in de luwte van een aantal schitterende oude wilgen die het pad naar de afgraving omzomen. Op de wandeling werden we begeleid door het monotone gezang van de tjiftjaf dat JDK direct herinnerde aan het gezang van de kleine karekiet achter zijn huis in Lanxmeer. Een van de deelnemers aan deze excursie kon dit beamen. Hij woonde namelijk net aan de andere kant van dezelfde rietkraag waar dit leuke vogeltje met zeer grote regelmaat en zeer langdurig zijn aanwezigheid duidelijk laat horen.

Bevers

Ook maakte JDK ons opmerkzaam op het tikkende geluid van een vogeltje. Een alarmroep, óf van de grasmus óf van de braamsluiper. Het bleek deze keer om de grasmus te gaan. De fitis en de tjiftjaf hebben net zo'n alarmtoontje maar daar ontbreekt de R in. Wel leuk om te weten. Ook dat alarm hoorden we even later, en inderdaad, de tjiftjaf. Toch leuk om te onthouden.

Bij een open stuk aan de rand van de afgraving maakte JDK ons opmerkzaam op enkele omgevallen wilgen aan de overkant. Dat was niet het gevolg van storm of van ander slecht weer maar duidde op de aanwezigheid van bevers. Want ook dit zoogdier heeft hier een uitstekende leefomgeving weten te vinden. Veel bomen om aan te knagen en een toch ook wel rustige omgeving om een gezin te onderhouden.

Deze mooie bewoners van dit gebied zijn eigenlijk alleen maar te spotten tegen de avond en in de vroege ochtend. Het zijn beesten die 's nachts hun energie steken in het onderhouden van hun leefomgeving en de burcht waarin zij wonen. Dat het een soort bouwvakkers zijn, blijkt hieruit dat ze bij hoog water in staat zijn om in één nacht wel zo'n 10 tot 12 m³ grond te verstouwen om een nieuw onderkomen te maken. Met deze wetenschap kan Rijkswaterstaat uit de voeten door in gebieden waar de bever voorkomt op enkele hoger gelegen plekken een hoeveelheid grond aan te brengen. Hiermee zou kunnen worden voorkomen dat de bevers in hun natuurlijke drang om een behuizing te moeten maken, in een van de zomerdijken aan de gang gaan.

Aan de overkant van waar wij stonden maakte JDK ons ook nog attent op de verbouw van mais. Juist op een stuk doodlopend rivierduin waar de daar voorheen aanwezige bijzondere flora niet meer tot wasdom kan komen. Dit stuk uiterwaard is echter verpacht aan een boer uit Beusichem die weliswaar op goede voet staat met de trektellers van de NVWC maar meer verdient aan de verkoop of het gebruik van voedermais dan aan de verkoop van bijzondere boeketten rivierduinbloemen.

Wolvarkens

Ook attendeerde JDK ons nog op een oud schuurtje net achter een hek op het doodlopende pad. Daarin heeft diezelfde boer eerder ook nog een viertal 'Hongaarse varkens' gehouden. Beesten die ook wel wolvarkens worden genoemd omdat de stugge huid enigszins lijkt op wol.

Het experiment om deze varkens te 'vermarkten' is kennelijk niet geslaagd want nadat deze varkens via de slager bij enkele restaurants zijn terechtgekomen, zijn deze bijzondere beesten daarna nooit meer op deze locatie aangetroffen.

De stop bij een heel oude wilg was omdat er een klein vogeltje, een pimpelmeesje of koolmeesje, wegvloog uit een invlieggat. In dit geval dus een uitvlieggat. Vijftien mensen stonden daarna met spanning te wachten op de terugkeer van het vogeltje want het hongerige kroost in het daar aanwezige nestje, was duidelijk hoorbaar. Twee minuten later. Het bleek om een pimpelmeesje te gaan waarna de groep maar haastig verder ging om 12 gram vogel niet verder te verstoren.

Dan de stop bij een poel middenin de uiterwaard. Prachtige plek waar boerenzwaluwen regelmatig hun dorst komen lessen en aan de oevers voldoende bouw materiaal weten te verzamelen voor het bouwen van hun nesten. Maar totaal geen spectaculaire ontdekkingen of geluiden. Waarna de groep, althans het grootste gedeelte daarvan, weer verder ging. De enkele achterblijver had meer geluk. Hij spotte een ijsvogeltje waarop toch weer enkele mensen terugkeerden om mogelijk ook een glimp te kunnen opvangen van dit juweeltje van onze vogelwereld in en rond Culemborg. Dus niet.

Dwergarend

Ter verfraaiing van deze excursie liet JDK ons nog enkele foto's zien van de recent in Culemborg gespotte en door Paul van Veen gefotografeerde dwergarend. Natuurlijk een exceptionele waarneming

waar vele vogelaars met plezier een stukje voor om willen rijden. Aanvankelijk werd de waarneming in twijfel getrokken maar de foto's lieten onmiskenbaar zien dat het inderdaad om de dwergarend ging. Een waarneming van formaat waar elk vogel spottende lid van de NVWC enorm trots op is, tenminste als die hem ook heeft mogen waarnemen.

Op de dijk kwamen we nog een (pseudo)vogelaar tegen die vertelde dat hij zojuist ook de dwergarend had gezien. De hele club er natuurlijk op af. Maar JDK kon ons uit de droom helpen. Het bleek deze keer toch om een jonge buizerd te gaan die nu in een fase verkeert waarin zijn jeugdkleed verandert in het verenpak waardoor hij (of zij) binnenkort als een echte buizerd zal worden herkend. Samenvattend een zinvolle en leuke excursie onder ideale weersomstandigheden en met een excursieleider die niet alleen heel veel van vogels weet maar ook over heel veel andere aspecten van de natuur waarin wij leven op een boeiende manier weet te vertellen. Bedankt Jandirk Kievit. 🐦

1. Vooraf een informatief praatje en waar de excursie naartoe zal gaan.
2. Toch onder invloed van de eikenprocessierups . . . ??
3. Jandirk helemaal in zijn element – vertellen en informeren.
4. De verborgen parels in het uiterwaardengebied.
5. Massale bloei van de chicorei langs de rivierdijk.
6. Een van de kroonjuwelen van de Redichemse Waard.

Vlinderen

door Kars Veling

Scheefbloemwitje

De Betuwe, waar Culemborg in ligt, staat niet bekend als vlinderwalhalla. De kleigrond en de rijke begroeiing zijn niet optimaal voor veel vlinders. Toch is hier veel te genieten als je de goede plekjes weet.

Ik ben een invoerfreak. Elke vlinder die ik tegenkom, wordt ingevoerd in Telmee en komt zo in de landelijke database van de NDFF. Dat gaat echt ver, want als ik boodschappen ga doen moet soms wel driemaal gestopt worden om een langsvliegend klein koolwitje op de app te zetten. Maar goed, dan heb je ook wel een mooi beeld van wat je zoal gezien hebt. In bijgaand kaartje staan mijn waarnemingen van 1 januari tot en met 5 augustus 2019. Daarin zie je direct al wat gebieden met veel stippen en dus gebieden waar ik veel heb ingevoerd. Uiteraard zijn dat de plekken waar ik ben wezen vlinderen en als ergens geen stip staat dan zegt dat natuurlijk niet zoveel. Er kan inderdaad geen vlinder voorkomen of ik ben er gewoon niet geweest. Maar goed, waar heb ik wel vlinders gezien?

bij Culemborg

Bruinblauwtje

3

**2 Oranje luzernevlinder
parend met helice**

Kleine vos

1 Onze tuin

Onze tuin is niet groot, zo'n 25 m2 en ligt in de Voorkoop, een wijk die begin jaren '70 is gebouwd. We hebben wel echt ons best gedaan om er een vlindervriendelijke tuin van te maken en dat heeft gelukkig gewerkt. Behalve dat het een café is waar allerlei 'kroeglopers' als koolwitjes, dagpauwoog, atalanta en distelvlinder langskomen om wat te drinken, zijn er ook vlinders die onze tuin als thuis gebruiken. Zo hebben oranjetipje, citroenvlinder en boomblauwtje er eitjes afgezet. En een primeur dit jaar: er kwam een scheefbloemwitje langs. Ook scheefbloem staat in onze tuin maar we hebben helaas niet gezien dat ze er een eitje op heeft afgezet. Waarom zo blij over dit witje? Het is een soort die nog maar een paar jaar in Nederland is en nog niet, met foto bevestigd, in Culemborg was gezien.

2 De uiterwaarden (foto Steenwaard)

Sinds de natuurontwikkeling van rond 2000 zijn er in de uiterwaarden altijd vlinders te zien. Dit jaar was voor een aantal soorten een heel slecht jaar, vooral door de hete en droge zomer van 2018, maar een aantal vlinders vloog goed. Het bruin blauwtje is daar een van. Deze Rode Lijstsoort kwamen we bijvoorbeeld regelmatig tegen

in de Steenwaard. Ook de trekvlinders deden het goed en naast distelvlinder en atalanta, die iedereen ook wel volop in de tuin zal hebben gehad, was ook de oranje luzernevlinder regelmatig te zien. Zowel in de Steenwaard als in de Baarsemwaard vloog deze schaarse trekvlinder. Langs de zomerdijk in die laatste waard zag ik een paring van een mannetje met een gele 'helice'-vorm.

3 Zandput Rietveldseweg

Een heerlijke plek op een mooie voorjaarsdag is de Zandput langs de Rietveldseweg. De westrand ervan heeft dan mooi bloeiende sleedoorn en er zijn altijd veel vlinders te zien. Er waren dit voorjaar erg veel oranjetipjes en ook hier bij de Zandput zagen we er tientallen. Op 7 april hadden we in nog geen twee uur tijd tien soorten dagvlinders en dat gebeurt je niet zo vaak bij Culemborg. Een van die tien was de kleine vos. Deze zeer algemene vlinder wordt dit jaar heel erg weinig gezien. Ook de kleine vos lijkt echt last te hebben van de hete en droge zomer van vorig jaar, maar bij de Zandput was hij er nog. Wat later in het jaar is het trouwens ook een leuk gebied om vlinders te kijken. Het noordoostelijke deel is open bos met erg veel (distel)ruigte en dat trekt natuurlijk de nodige vlinders.

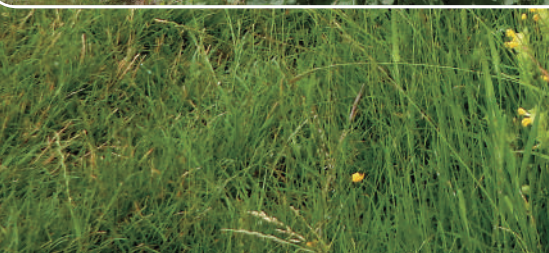

5

4

6

**Landkaartje
zomer,
berenklauw;**

**Rechts
landkaartjes
voorjaar,
Driftsteeg**

**Bruin zandogje
Regulieren**

**Oranjetipje, man,
Assche Wetering**

4 Driftsteeg

De Driftsteeg is onderdeel van Landgoed Mariënwaerd en het is dé plek in ons werkgebied voor landkaartjes. Het landkaartje heeft landelijk vorig jaar een enorme tik gekregen door de droogte en was veel minder te zien dan de afgelopen jaren, maar desondanks kon je er bij een wandeling in de Driftsteeg soms wel 25 tot 30 tellen. In het voorjaar vliegt er de oranje voorjaarsvorm, in de zomer de zwart-witte vorm. Als deze Hak-al verschijnt zou je er de derde generatie moeten tegenkomen. Ga maar eens zoeken!

5 De Regulieren

De Regulieren is altijd een geweldig vlindergebied in juni. Dan zul je er groot dikkopjes en kleine vuurvlinders zien, maar vooral veel, heel veel bruin zandogjes. Het is een geweldig gebied voor deze soort die verder lang niet overal in ons werkgebied gevonden wordt. Op de infoborden van het Geldersch Landschap wordt het hooibeestje genoemd als algemene vlinder, maar dit is een

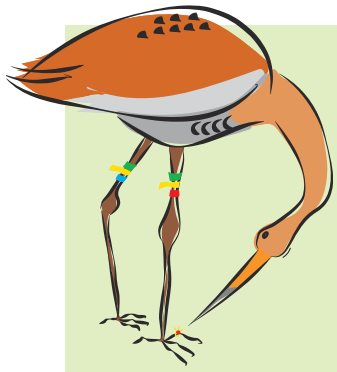
vergissing, want die hebben we sinds begin jaren '90 niet meer in de omgeving van Culemborg. Ze bedoelen daar ongetwijfeld bruin zandogje.

6 Assche Wetering

Vlakbij Buurmalsen ligt een paar honderd meter van de Rijksweg de Assche Wetering. Dit reservaat van Staatsbosbeheer is niet zo heel bekend, maar is wel een mooi wandelgebied met de nodige vlinders. Het is ouder wilgen- en populierenbos met beschutte weiljes. Die natte graslandjes staan plaatselijk vol met pinksterbloem en zijn ideaal leefgebied voor het oranjetipje, die je er in het voorjaar dan ook veel ziet rondvliegen.

Als is de Betuwe dan geen vlinderparadijs, er is genoeg te genieten. Ook dit jaar nog, want vlinderen kun je nog tot in november toe, als het maar een beetje zonnig weer is. 🦋

Bij de poot

Ringaflezingen in de appgroep

door Mario Huizinga

Tafeleend

Berry ontdekte op de Lappenheide een tafeleend met een 'snavelmerk'. Dat heeft dezelfde functie als een kleuring om de poot, maar is bij watervogels beter van afstand afleesbaar. Ik heb het vervuilde snavelmerk afgelezen en de gegevens doorgegeven aan de ringer. Het paartje had trouwens 5 jongen. (foto 1) Het blijkt dat de vogel in november 2015 in Frankrijk is geringd in het natuurreservaat 'Lac de Grand-Lieu', ruim 700 km zuidwest van de Lappenheide. Dit is de eerste keer dat de vogel is afgelezen. Altijd leuk. (Afbeelding 2)

Visdief

Jullie hebben nog een terugmelding tegoed, van het paartje geringde visdieven dat ik in Culemborg heb afgelezen. De voorste was in 2000 geringd in Leeuwarden. De achterste vogel had een Spaanse ring, maar het duurde wat langer om de life history te achterhalen.

Die bleek in september 2010 geringd in Zuid-Spanje, in het natuurpark Marismas Del Odiel. Een minderheid van de visdieven overwintert in Zuid-Spanje en Portugal, de meeste trekken door naar Afrika. Ook dit was de eerste aflezing van deze vogel sinds het ringen. (Afbeelding 3)

Ooievaars

De ooievaarstrek is in augustus in volle gang, daarbij trekt tweederde van de Nederlandse broedpopulatie naar het zuiden. In de Culemborgse weilanden zie ik ze muis na muis opeten. Dat geeft natuurlijk ook leuke kansen om ringen af te lezen, want naar mijn schatting is ongeveer 1 op 5 ooievaars geringd. Ik heb in de eerste helft van augustus 21 ooievaarsringen afgelezen. (Foto 4)

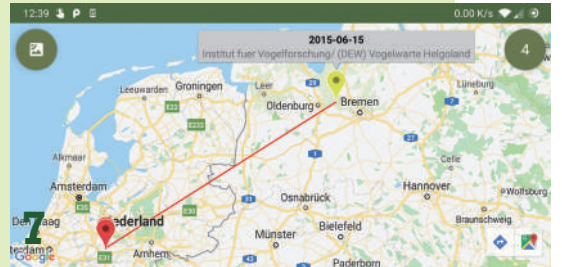
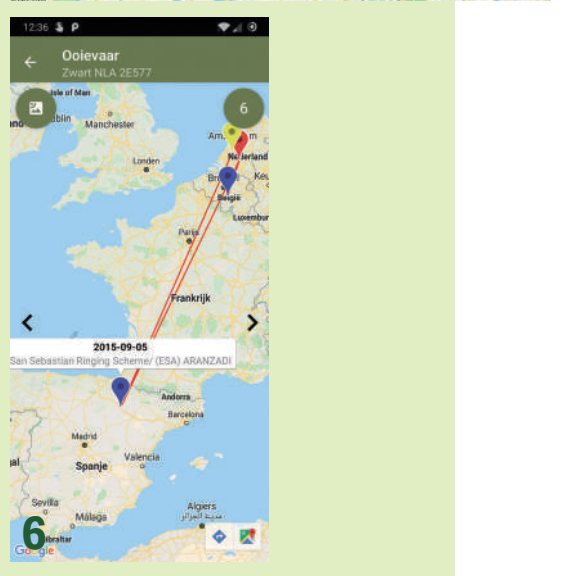
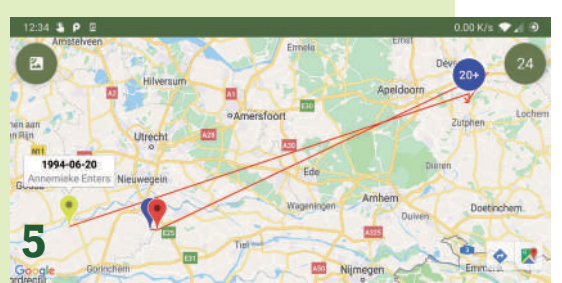
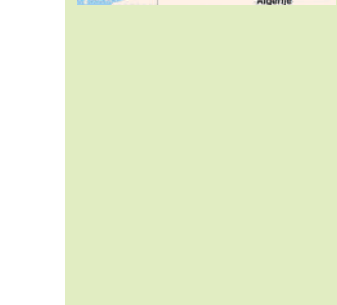
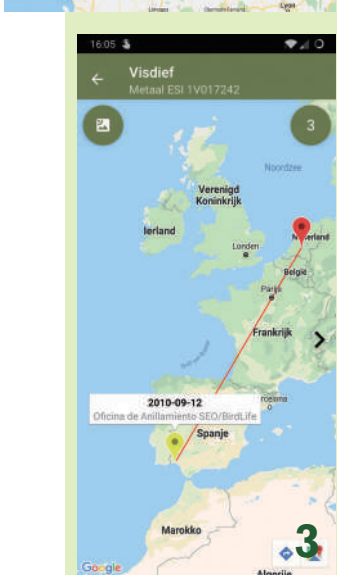
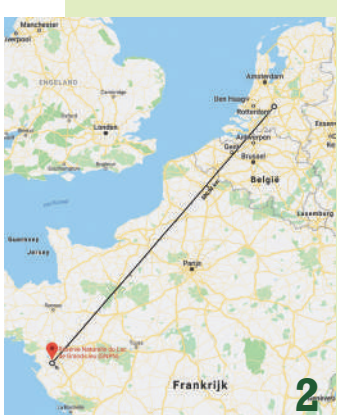
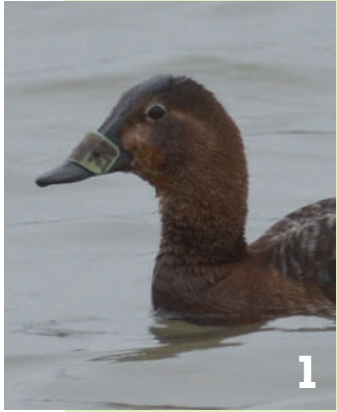
Hierbij enkele bijzonderheden:

Elf afgelezen ringen zaten op jonge ooievaars van een paar maanden oud. Ze zijn niet ver van Culemborg op nest geringd: Schoonrewoerd (4), Schalkwijk (2), Westbroek (2), Ankeveen en Lienden. Eén ringer heeft de ringgegevens nog niet doorgegeven. Met uitzondering van Lienden zijn ze allemaal geringd door Engbert van Oort.

Ik heb ook een oudervogel van een nest uit Schoonrewoerd afgelezen. Die is in 1994 bij Groot-Ammers geringd en nu dus 26kj (kalenderjaar). Daarmee is het de oudste ooievaar die ik ooit heb afgelezen. Van 1999 tot en met 2013 is deze vogel vaak in de omgeving van Deventer afgelezen, zowel in de broedtijd als in de winter. Daarna 6 jaar niet meer gezien, tot ik hem op 2 augustus weer zag. Ze kunnen dus ook na lange tijd nog verhuizen en opnieuw succesvol broeden. (Afbeelding 5)

Een andere life history laat interessante patronen zien over het trekgedrag: in 2013 geringd in Nederland, september 2015 Noord-Spanje, 2016 Neerijnen, 2017 Tiel, september 2017 België (weer op weg naar Spanje?) en nu weer in onze omgeving. Het lijkt erop dat deze ooievaar jaarlijks naar Zuid-Europa trekt en misschien wel verder via Gibraltar naar West-Afrika, in tegenstelling tot het oudje hierboven. (Afbeelding 6)

Tot slot een mystery bird, in 2015 geringd bij Bremen. Die heb ik in augustus 2018 en augustus 2019 afgelezen aan weerszijden van de Rijksstraatweg. Verder zijn van deze ooievaar geen aflezingen bekend. Wel leuk dat hij elk jaar even een tussenstop bij Culemborg maakt, kennelijk op trek. Ook ooievaars zijn gewoontedieren. Maar waarvandaan en waarheen?? (Afbeelding 7)

LiveAtlas

met vogelvrij tellen bijdragen

door het LiveAtlas-team van Sovon

Een vogeltelling doen als tussendoortje, tijdens een mooie wandeling bijvoorbeeld? LiveAtlas is het logische vervolg op Sovon's succesvolle Vogelatlas. Het nieuwe project biedt je de kans om op laagdrempelige wijze deel te nemen aan het in kaart brengen van de Nederlandse vogelwereld en die in je werkgebied. Die verandert immers voortdurend. Maar het is ook een spannende en leerzame uitdaging voor jezelf! Het uitgangspunt: een lijstje bijhouden van alle soorten die je ziet of hoort.

Je kunt zelf invulling geven aan hoe je dat het liefste doet. Een rondje door het park? Een vierkante kilometer systematisch uitkammen? Alleen soorten aankruisen of ook individuen tellen? Kan allemaal. Met een complete lijst, ook wel streeplijst genoemd, verzamel je veel waardevollere informatie dan enkel het vastleggen van losse waarnemingen of zeldzaamheden. Streeplijsten worden wereldwijd daarom steeds vaker gebruikt om informatie over vogels vast te leggen. Zo gebruiken de Britten BirdTrack. In grote delen van Noord- en Zuid-Amerika, maar ook bijvoorbeeld in Spanje en Portugal, is eBird populair in gebruik.

Wat maakt LiveAtlas leuk?

Door complete lijstjes bij te houden blijf je scherp in het veld. Daarnaast biedt het een goede manier om bijvoorbeeld een lokale Avifauna te maken, omdat je met tellingen in km-hokken op de kaart op www.liveatlas.nl dagen je uit om 'onderbevogelde' stukken af te gaan. En ook in de beter onderzochte gebieden is altijd wat te doen. Het project loopt immers jaarrond. Lijstjes geven je daarmee ook inzicht in de trefkans van soorten door het jaar heen. Probeer in augustus bijvoorbeeld maar eens een veldleeuwerik (of in sommige gebieden, tegenwoordig, een merel) tegen te komen. Of in januari een witgatje... Alle lijsten bij elkaar leveren mooi (en live) inzicht in de fenologie en trefkansen van soorten op. En leuke persoonlijke statistieken. LiveAtlas is geen vervanger van bijvoorbeeld broedvogeltellingen en watervogeltellingen. Want we kunnen geen (gebieds)trends berekenen met de lijstjes. Daarvoor blijven regelmatige bezoeken met een vaste aanpak nodig. Blijf dus vooral je tellingen voor bijvoorbeeld MUS en het Watervogelproject doen. Drie 'magische' ingrediënten: telduur, afstand en volledigheid. Dankzij slechts drie ingrediënten van je telling: telduur, afgelegde afstand en volledigheid, leg je al voldoende informatie vast.

Figuur 1. LiveAtlas-track in een kilometerhok. Bij de meest waardevolle (en interessante!) lijstjes worden alle habitats bezocht om alle soorten en aantallen op te pikken.

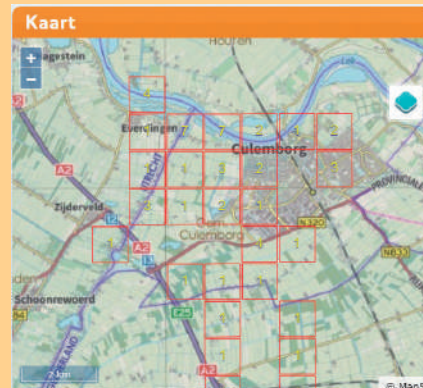
LiveAtlas van de vogels in NL

LiveAtlas is een project dat met behulp van eenvoudige streeplijsten de actuele verspreiding van vogels in Nederland in kaart brengt. Een logisch vervolg op de Vogelatlas.

Iedere complete lijst geeft informatie over de aan- en afwezigheid van soorten. De lijsten geven ook inzicht in trefkansen van soorten gedurende het jaar.

LiveAtlas is de eenvoudigste manier om mee te doen aan vogeltellingen in Nederland.

Doe mee, want elk lijstje telt!

De tot op heden ingevoerde LiveAtlas tellingen bij Culemborg.

Live-atlassen

Heb je belangstelling voor het "live-atlassen" in en rond Culemborg en wil je meer weten hoe dit in zijn werk gaat, dan kun je contact opnemen met Jouke Altenburg (jouke.altenburg@gmail.com) of Berry Lucas (berrylucas@gmail.com).

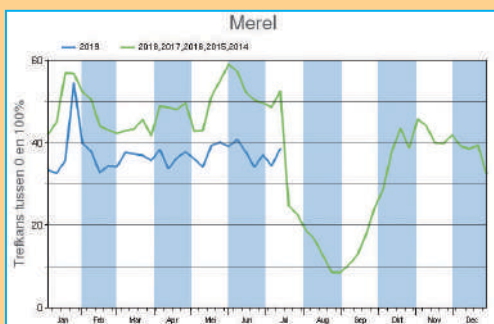
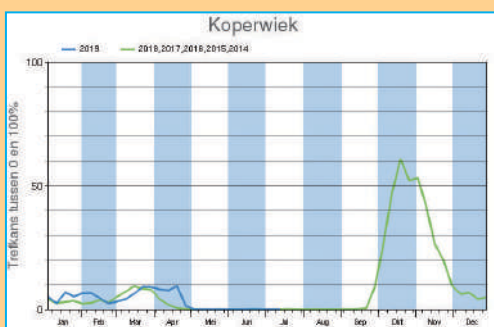
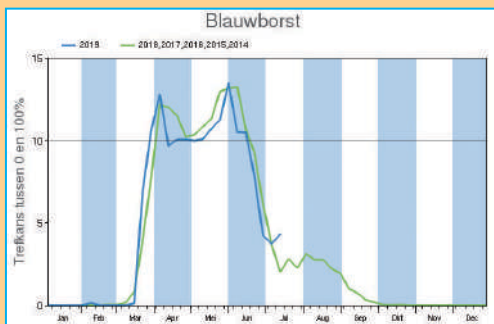
Telling overzicht

Telling van 28-04-2019 09:45 t/m 28-04-2019 11:36
Tellingtype: Complete lijst variabele tijd en dekking
Teller: Berry Lucas
radius: 962m
Bron: Avimap 3.5, session 174734

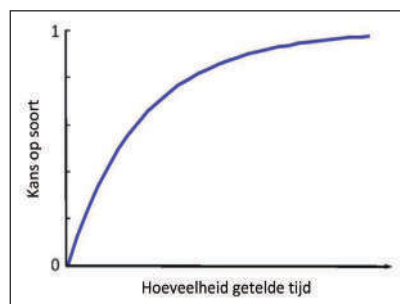
aan de kennis over Nederlandse vogels

Zo kunnen we met het aandeel lijsten waarop een soort staat de trefkans per periode weergeven en ontstaat een fenologiegrafiek. Kijk op de website voor mooie voorbeelden! Daarbij is het belangrijk dat we weten dat je lijst compleet is, omdat deze anders niet vergelijkbaar is met andere lijsten. Vergeet dus niet om ook de talrijke soorten (en de exoten) mee te nemen! Ook zijn telduur en afgelegde afstand belangrijk, omdat de kans dat je een soort aantreft groter wordt naarmate je langer telt en een grotere afstand aflegt. Een lijst van 5 minuten in de achtertuin is niet meteen vergelijkbaar met een wandeling van 2 kilometer in 50 minuten. Voor al deze factoren kunnen we wel corrigeren, omdat we de drie ingrediënten hebben.

Ik ben er wel maar je ziet me niet

Hoe gebruikt Sovon de gegevens nu? Een kijkje in de keuken. LiveAtlas helpt ons namelijk om meer te weten over de kans dat je een vogel tegenkomt. In figuur 2 zie je een zogenaamde detectiecurve. Het aantal soorten (of individuen) neemt toe naarmate je langer telt. Uiteindelijk vlakkt de curve af omdat je alle soorten in het telgebied hebt waargenomen. De curve zal er anders uitzien als je te maken hebt met een in het oog springende en luidruchtige soort als koolmees (welke snel wordt waargenomen) of met een moeilijker waar te nemen en vaak stille soort als appelvink (die pas bij het afvlakken van de curve wordt gezien). Waarom is dit nu belangrijk? Ook al worden alle vogels bij een telling ingevoerd, toch kunnen er soorten of individuen ontbreken, bijvoorbeeld doordat de weersomstandigheden matig waren, de waarnemer niet in goeden doen was (verkoudheid of een kater) of er plotseling straaljagers over het bos vlogen. Om hiervoor te corrigeren, hanteren we detectiecurves, waarbij we op basis van getelde tijd en soorten kunnen inschatten welke soorten gemist zijn bij het tellen.

Figuur 2. Detectiecurve; naarmate er meer tijd wordt geteld, neemt de kans om een soort waar te nemen ook toe. Bij lastige soorten is de curve minder steil dan bij gemakkelijke soorten.

Ik ben er niet maar je ziet me wel

Omgekeerd hebben we natuurlijk ook waarnemingen die wel zijn ingevoerd, maar die niet kloppen. Dit kan aan een verkeerde soortherkenning of aan een invoerfoutje liggen. Voor LiveAtlas hebben we een mooie validatietool ontwikkeld, waarbij we alle waarnemingen filteren op bijzonderheden. We letten op hoge aantallen, waarnemingen die buiten de fenologie van een soort vallen en op het regionale voorkomen van soorten. Als we iets opvallends zien, nemen we even contact op met de teller.

Doe mee!

Haal meer uit je rondje vogels kijken en voer een LiveAtlas lijst in! Kijk op www.liveatlas.nl of ga naar LiveAtlas in de app Avimap! Voor meer informatie, neem contact op met Paul van Els paul.vanels@sovon.nl of Albert de Jong albert.dejong@sovon.nl.

Waargenomen soorten

bewerk waarnemingen

In totaal 63 soorten waargenomen

- 3tp 1 Aalscholver
- 7 Bergeend
- 3 Blauwborst
- 1 Boerenzwaluw
- 1 Boomkruiper
- 2 Bosrietzanger
- 1 Brandgans
- 1 Bruine Kiekie
- 1 Bulzerd
- 3 Cetti's Zanger
- 1 Ekster
- 2 Fazant
- 11 Flits
- 4 Fuut
- 1 Gekraagde Roodstaart
- 20 Grasmus
- 2tp 1 Graspieper
- 2tp 1 Grauwe Gans
- 6 Groentling

Voorbeeld van een LiveAtlas telling en de weergave in het eigen Sovon-telaccount. Leuk ook om je eigen vogelwandelings vast te leggen.

Cynthia

wint Gelderse Natuurfotowedstrijd met foto uit Steenuiltuin

Bovenaan de winnende foto van Cynthia van Leusden. Daaronder Cynthia van Leusden met de winnende foto, foto Rias Immink, Slagerij De Bruin.

door Louis van Oort

Ze fotografeert nog maar kort en toch heeft ze nu al een grote natuurfotowedstrijd gewonnen. Cynthia van Leusden uit Beusichem pakte de hoofdprijs in de Gelderse Natuurfotowedstrijd 2019 met een prachtige close-up van een rosse metselbij. Een foto die ze schoot in de natuurtuin van ons eigen NVWC-clubhuis

Juryrapport

In haar rapport zei de jury over Cynthia's foto onder meer: "Een foto die ontzettend goed past bij de actualiteit, de afname van bijen. Daarnaast is het een foto waar van alles gebeurt: prachtig lijnenspel, het onderwerp dat juist niet in het midden geplaatst is en een uitsnede die fantastisch is gekozen."

Kont in de houtsnippers

De winnende foto kwam min of meer bij toeval tot stand: "Ik was net lid geworden van de NVWC, maar ik wist eigenlijk helemaal niet wat voor organisatie het precies was. Dus ik dacht: ik ga me even voorstellen, want ik was toch in de buurt. Toen ik bij het clubgebouw De Steenuil aan de Steenovenslaan kwam, was er niemand en ben ik even rond gaan kijken. Ik liep wat te zoeken naar vlinderplantjes in de prachtige tuin voor het gebouw toen ik een bijenhotel zag. Dat is een boomstam met gaatjes erin geboord waarin bepaalde bijensoorten hun eitjes kunnen leggen. Ja en dat vind ik super om naar te kijken al die kleine bestjes. Dus ik ben ervoor gaan zitten, met mijn kont in de houtsnippers, en heb wat foto's gemaakt."

Waarom kruisspinnen een kruis dragen

door Milou Oomens

Als ik door mijn tuin loop, moet ik oppassen. Voor ik het weet, loop ik door een spinnenweb. Het web van een kruisspin is een kunstwerkje van de natuur. De kruisspin zelf is vaak makkelijk te herkennen aan het witte kruis op het achterlijf. Maar hoe komt ze aan dat kruis?

In de lente komen de jonge kruisspinnen tevoorschijn. Ze zijn klein, geel en zitten op een kluitje. Als dat wordt verstoord, schieten ze alle kanten op. Ze zoeken een eigen plekje, groeien als kool en vervellen een aantal keer. Aan het einde van de zomer zijn ze volwassen. En ook groter: mannetjes zijn 4 tot 8 mm lang, vrouwtjes 10 tot zelfs 18 mm. Ze wachten ondersteboven in het midden van hun web op een prooi. Jouw tuin is hun favoriete plek: ze houden van open plekken, beschermd voor de felle zon en wind. De kruisspin is zo moeilijk over het hoofd te zien!

Volgens de legende

De kruisspin is tijdens de Middeleeuwen in Europa lange tijd vereerd. Dat had alles te maken met een oude, Christelijke legende. Die gaat als volgt: Toen Jezus werd gekruisigd en belaagd door vliegen, keek de kruisspin met medelijden toe. Ze liep naar het kruis en kroop omhoog naar Jezus' gezicht. Zorgvuldig weefde ze een web rond zijn hoofd om hem tegen de vliegen te beschermen. Toen ze klaar was en terugliep, draaide ze zich nog even om en keek naar Jezus. De schaduw van zijn kruis viel precies op haar rug. Als beloning voor haar hulp mocht ze het kruis op haar schild blijven dragen.

Volgens de wetenschap

Het achterlijf van de meeste spinnen is niet bruin zoals je in eerste oogopslag zou denken, maar doorzichtig. De kleur die wij zien, wordt bepaald door de manier waarop spinnen afvalstoffen in hun lichaam verwerken.

Tijdens de vertering en afbraak van eiwitten komen giftige afvalstoffen vrij. Spinnen hebben geen lever of nieren zoals wij, die afvalstoffen omzetten in minder schadelijke stoffen. In plaats daarvan hebben ze darmblindzakken. Dit zijn uitstulpingen van de middendarm. De blindzakken zetten de afvalstoffen om in guanine. Spinnen slaan de guanine op in speciale cellen aan de uiteinden van de blindzakken. Guanine kristalliseert makkelijk. De lichtreflecterende kristallen drukken van binnen tegen de spinnenhuid. Als de huid van het achterlijf weinig pigment bevat, zie je dit als witte vlekken. Bij de kruisspin vormen de vlekken een kruisvormige tekening.

Kruisspinnen zonder kruis

Soms bevat de huid van de kruisspin meer pigment en scheidt ze veel guanine uit, zoals in het najaar. De huid is dan minder doorzichtig. Daardoor verliest de kruisspin haar witte kruis. Ze heeft dan verschillende kleuren en tekeningen. Sommige zijn geelbleek, andere oranje of bruin. Dan wordt het ineens een stuk lastiger om de kruisspin te herkennen.

Of je nu gelooft in de legende of in de wetenschap, als je in je tuin het web van een kruisspin hebt verstoord, kun je maar beter op je hoede blijven. De kruisspin maakt vrijwel iedere dag een nieuw web, doorgaans op dezelfde plek. 🕸

Vogel-zomerreces

Links schoraas
Van boven naar onder parelmoermot,
eikenprocessievlinder ('Pokémon' vlinder)
en populierenpijlstaart

door Nelly Hofman, foto's Menno Slaats

Het broedseizoen loopt ten einde. Althans, dat dacht ik. En ook bij Beleef de Lente gingen ze daarvan uit, maar toen gingen de huiszwaluw en kerkuil weer eieren leggen. Tja, ik raak ook van slag van temperaturen tegen de 40 graden Celsius. We genieten nu dus van 'Beleef de lente hartje zomer'.

Het trekseizoen komt heel langzaam op gang. Al kan ik me voorstellen dat onze zomergasten wat langer blijven. Want zo koud is de zomer hier niet. Of werkt dat niet zo? Want waar zijn dan ineens de gierzwaluwen? Zomaar, ineens, van het een op andere moment is het vrolijke getwitter boven het huis verstomd. Weg zijn ze...

Vlinderen

Wat doe je als vogelaar in deze ietwat saaiere vogelperiode? Vlinderen natuurlijk!

Voor vlinders en libellen is dit dé tijd. Tenzij je ze wilt fotograferen trouwens. Want stilzitten doen ze nauwelijks als het lekker warm is buiten.

Natuurlijk is het overdag hartstikke mooi om te vlinderen. Maar ik zou zo graag eens nachtvlinders bekijken. Zou ik dat zelf kunnen met een wit laken of zelfgemaakte stroop?

Twitter gaf een betere optie: er werd op 2 augustus 'genachtvlinderd' bij de Steenuil. Tof! Mijn natuurvriend Menno Slaats, die ik gelijk strikte voor de foto's, ging met me mee.

Kars ging stroop smeren, wij hielpen Anja met het opzetten van het witte doek. Binnen no-time zat de eerste nachtvlinder op het doek. "De wetenschappelijke naam van deze vlinder gaan jullie nooit meer vergeten", aldus Kars, "dat is Pleuropsia." (Pleuroptya ruralis – Parelmoermot) Klopt, die vergeet ik niet meer! De vlinder hoeft van mij niet op te pleuren trouwens, hij is prachtig.

Het was ook de avond van de eikenprocessievlinder. Ik ben de tel kwijtgeraakt, maar ergens tussen de 20 en 30 waren het er wel. Als je die vlinder trouwens van voren aankijkt, zie je er dan ook een Pokémon in? Gotta catch 'em all! (wat veel mensen echt graag zouden doen met deze rups van deze vlinder).

Zomersnieuw

We kregen nog een extraatje. Een natuurfenomeen dat ik uit documentaires ken en dat ik nu geheel onverwacht mee mocht maken: zomersnieuw!

Schoraas, oftewel eendagsvliegen, die eerst met een paar en daarna massaal vanuit de Lek op de felle lamp afkwamen. Aan het einde van de avond lag er een enorme hoeveelheid dode witte vliegen onder aan het doek. Want een dag vliegen is al wat ruim genomen voor de schoraas. Het is uitvliegen, paren en sterven wat de natuur hen gegeven heeft.

Het állermooiste van de avond kwam nog veel later. Dat was namelijk de populierenpijlstaart. Wat een indrukwekkende nachtvlinder! Voornamelijk vanwege het formaat. Maar hij is ook mooi. En zo anders dan de andere 'motten'.

Ruim dertig nachtvlindersoorten verder was het een zeer geslaagde avond geworden.

En dan nu graag starten met trekken, lieve vogeltjes. 🐦

COLOFON

Hak-al is een uitgave van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg en wordt gratis onder haar leden verspreid.

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG (NVWC)

Steenovenslaan 20
4101 AM Culemborg
Triodosbank: NL53TRIO 0781 404 312
KvK Tiel : 40156764
e-mail : post@nvwc.nl
website: www.nvwc.nl
www.facebook.com/nvwculemborg
NVWC op Twitter: @NVWCulemborg

ANBI

(Algemeen Nut Beogende Instelling)
De NVWC is een ANBI-instelling:
een gift aan de NVWC is aftrekbaar van het belastbaar inkomen.

REDACTIE

Eindredacteur: Louis van Oort
Gabrielle van Appeldoorn
Berry Lucas
Vormgeving: Eric van Grieken
Foto's: hakalopmaak@nvwc.nl

DRUK

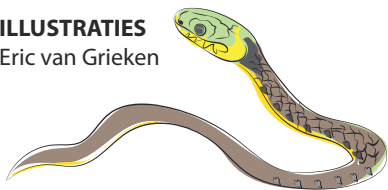
BladNL
Opplage: 350 exemplaren

VRAGEN OVER BEZORGING

Loes Plaisier 0345 - 519 847
Distributie:
Ans van den Berg, Yme Jan en Jaaike Bosma,
Jan Dirk Buizer en Mirjam Melman,
Carolien Duivenvoorde, Jannus Geleedst,
Marga Gerards, Jurgen Geven,
Gerdit Greve, Nelly Hofman,
Yvonne Jakobs-Lommers,
Jandirk Kievit, Leo van de Kooij,
Annemarie Roelink, Wim en Carla Rubers,
Harry van de Warenburg, Frans Waroux

ILLUSTRATIES

Eric van Grieken

Overname van artikelen, tabellen en schema's is alleen toegestaan met de volgende bronvermelding. "Bron: Hak-al 03-2019, Natuur- en Vogelwacht Culemborg". Overname van foto's of illustraties is zonder toestemming van de fotograaf of illustrator niet toegestaan. De redactie behoudt zich het recht voor aangeleverde artikelen in te korten, aan te passen, niet te plaatsen en aangeleverde afbeeldingen niet op te nemen.

www.nvwc.nl

ADRESSEN EN INFO

BESTUUR

Contact opnemen met bestuur kan door te mailen naar bestuur@nvwc.nl of te bellen.

Kars Veling (voorzitter)

0345 - 531 689

Martin Heerschop (secretaris)

0345 - 520 380

Johan de Kruif (penningmeester)

0345 - 515 767

Ruud Post

0345 - 501 929

Han Sloots

0345 - 518 716

Sarie Buijze

0345 - 522 152

VERTROUWENSPERSONEN

Kees van de Vate
c.vd.vate@hetnet.nl
0345 - 535 257
Carolien Duivenvoorde
carolienduivenvoorde@pscd.nl
0345 - 505 423

INSECTENWERKGROEP

Karin Verspui
0345 - 574 123
insectenoor@nvwc.nl

JEUGDGROEP

Winy Verdouw
0345 - 517 993
06 - 40 80 52 08
jeugdcoor@nvwc.nl

KNOTWERKGROEP

Harry van de Warenburg
0345 - 514 358
knotcoor@nvwc.nl

LEZINGEN EN CURSUSSEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwc.nl

NESTKASTWERKGROEP

Cees van Appeldoorn
Gerrit van Utrecht
nestkastcoor@nvwc.nl

PLANTENWERKGROEP

vacature
plantenoor@nvwc.nl

TUIN- EN KLUSWERKGROEP

Frans Waroux
0345 - 515 393
kluscoor@nvwc.nl

VOGELWERKGROEP

Gerrit-Jan Klop
06 - 51 14 86 42
vogelcoor@nvwc.nl

ZOOGDIERENWERKGROEP

Jurgen Geven
0345 - 533 756
zoogdierenoor@nvwc.nl

VRAGEN OVER INSECTEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwc.nl
Ewoud van de Ploeg
Agrius_convulvuli@hotmail.com
Maartje van der Ploeg
peetmaartje@hotmail.com

Aha, op die manier!

Het verhaal achter de foto

**NIEUWE
RUBRIEK**

door Gabrielle van Appeldoorn

Voor elke editie van de Hak-al kijken we reikhalzend uit naar het fotomateriaal dat ingezonden wordt. Wat een juweeltjes zitten daar vaak bij. We vinden dat we daar eigenlijk nog wel wat meer mee kunnen doen en daarom introduceren we een nieuwe rubriek.

Met zoveel leden met liefde en talent voor (natuur)fotografie moet zo'n rubriek moeiteloos te vullen zijn. Natuurlijk, veel foto's worden gewoon 'klik' gemaakt maar soms zit er een verhaal of belevenis achter. En daar zijn we dus naar op zoek: foto's die voor jou iets betekenen.

Deel je mooiste, meest speciale of bijzondere, grappige of unieke foto met ons en geef een korte toelichting over hoe of wat, waar en waarom.

Het maakt niet uit of de opname gemaakt is met een 'simpele' digitale camera of dat je voor de opname objectieven of telelenzen gebruikt hebt. Vertel ons over je keuze voor beeldopbouw, lichtinval, scherpte of onscherpte. Als dat mogelijk is, geef dan je camera-instellingen weer.

Zo kunnen we ook nog van elkaar leren.

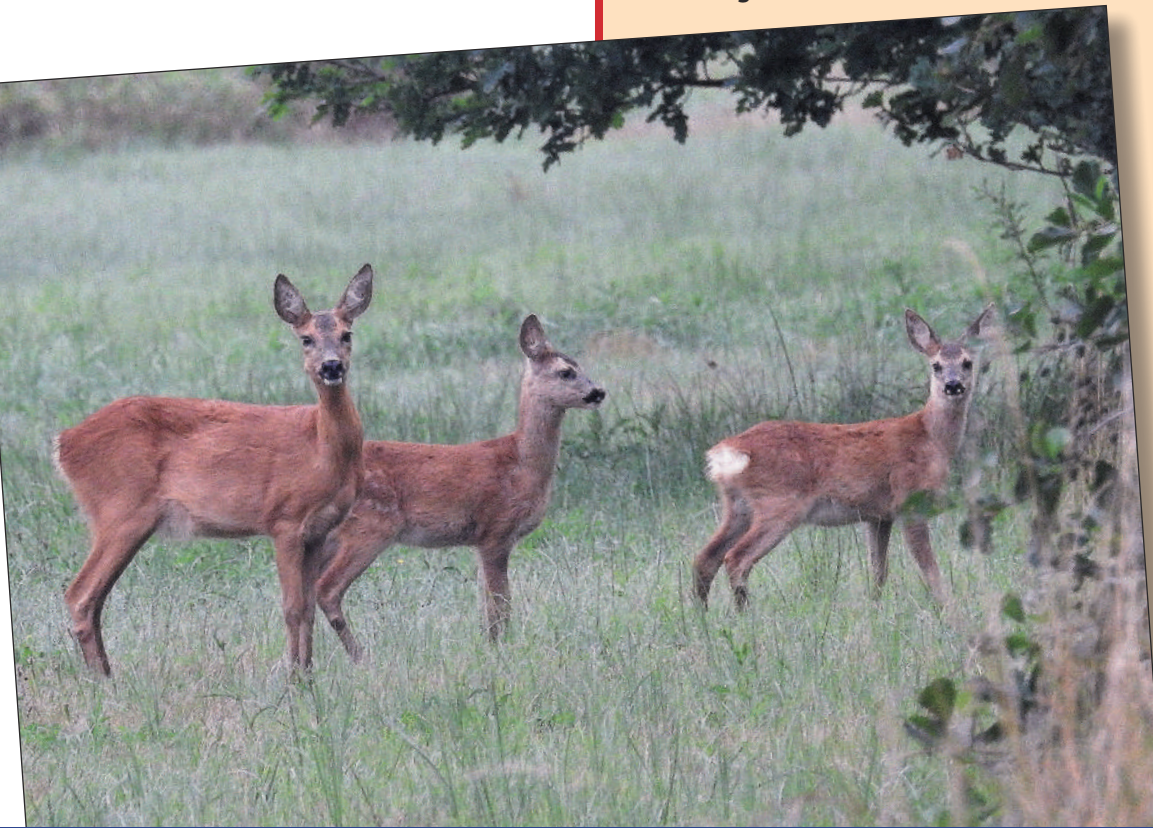
Inzendingen graag naar hakalopmaak@gmail.com

De eerste foto in deze rubriek op pagina 14 is van Milou Oomens: *Flitsende libel*.

Geslaagde reeënexcursie

door Jurgen Geven

Op zaterdag 3 augustus gingen vier personen op reeënexcursie. We waren met drie excursieleiders en één persoon die de excursie mee wilde maken, in dit geval dus een privé-excursie. De reeën liet zich maar moeilijk zien of ver weg, gelukkig had Johan zijn telescoop. Gaandeweg kwamen de reeën dichterbij en hebben we ook de bronst gehoord en gezien. We zagen reebokken achter elkaar aan rennen en een reebok die reegeiten bij zich probeerde te houden. We zagen ook een reegeit met twee halfwas dieren.

Agenda NVWC

September

- 05 Bestuursvergadering
- 07 Vogels in de buurt, excursie
- 18 Lezing / vakantiefoto's en -verhalen
- 21 Paddenstoelenexcursie
- 27 Jeugdactiviteit (vrijdagavond)

Oktober

- 05 Vogels in de buurt, excursie
- 05 EuroBirdwatch/trektellen
- 10 Bestuursvergadering
- 12 Jeugdactiviteit
- 16 Lezing

November

- 02 Vogels in de buurt, excursie
- 09 Jeugdactiviteit
- 14 Bestuursvergadering
- 16 Knotten
- 20 Lezing

December

- 07 Vogels in de buurt, excursie
- 12 Bestuursvergadering
- 14 Knotten
- 14 Jeugdactiviteit
- 18 Lezing

www.nvwc.nl

Elke woensdagochtend is de klusgroep van 9 tot 12 uur aanwezig in De Steenuil aan de Steenovenslaan 20 in Culemborg: iedereen is van harte welkom, de koffie staat klaar!

Deadline inleveren kopij Hak-al 2019-4: 24 november 2019